

ческого типа. Прослеживается преобладание данного типа в позднеолитических погребениях того же региона (Дуонкальнис). Женщина из погребения № 4 болела очаговым пародонтитом. Остеометрия приведена в табл. 3—8. Рост женщины по Манувриэ — 156,9 см, по Телккя — 155,4 см, по Троттер, Глезер — 157,1 см, по литовским уравнениям — 155,5 см, вес тела по Г. Ф. Дебецу — 55,3 кг, ширина плеч — 34,68 см, бикристалльная ширина таза — 26,1 см. Обнаружены следы остеохондроза на шейных и поясничных позвонках.

Таким образом, череп из погребения № 4 относится к мезоморфным мезокранным среднелицым европеоидным типам, скорее всего центральноевропейского происхождения. По данным одонтологии, люди эпохи ме-

золита, жившие на острове Спигинас, были европеоидами и относились к массивному среднеевропейскому одонтологическому типу. Скелет у них был средней или небольшой массивности, они, по-видимому, были среднего или невысокого роста.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИЙ

Рис. 1. Мозговая часть черепа женщины из погр. № 4

Рис. 2. Тело VII шейного позвонка женщины из погр. № 4. Остеохондроз верхней поверхности

Рис. 3. IV—V поясничные позвонки и крестец женщины из погр. № 4. Краевые остеоциты на телах позвонков (следы остеохондроза)

ŠAKĖS — NEOLITO GYVENVIETĖ

RIMUTĖ RIMANTIENĖ

Šakių akmens amžiaus gyvenvietė buvo įsikūrusi prie nedidelio ežerėlio dešiniajame Ūlos upės krante, Varėnos raj.; dabar telikusi Šakių lanka vadinama dauba. Ji yra maždaug pusiaukelėje tarp Rudnios ir Krokšlio kaimų (pav. 1). Kiek aukščiau jos, kairiajame Ūlos krante įteka Lynupis. Ties Šakėmis Ūla daro didelį vingį. Iš buv. ežero telikęs į Ūlą įtekantis menkas, vasaromis išsenkantis juodaksniais apaugęs Šakės upeliukas. Daubos šlaitai gana statūs, tik šiaurinis nuolaidėjantis, todėl čia ir buvo vienintelė vieta kurtis akmens amžiaus gyvenvietėms. Pakrantės apaugusios mišku. Iš šiaurės nuo Rudnios per gyvenvietę eina miško kelias į lanką.

Iš archeologinės literatūros apie Šakes nieko nežinoma. Tiesa, šį vardą mini V. Sukevičius [6, p. 31], kalbėdamas apie archeologinius radinius prie Krokšlio. Pasak jo, kairiajame Ūlos krante, prie Lynupio žiočių esanti akmenis amžiaus gyvenvietė „Szaki“. Atrodo, jis bus suklydęs ir nurodęs greičiausiai Lynupio gyven-

vietę [4]. Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejuje yra keletas šiuo vardu vadinamos gyvenvietės titnago nuoskalų. Tad tikroji Šakių gyvenvietė pirmą kartą ir buvo aptikta 1982 m., kartu su Barzdžio miško ekspedicijos bendradarbiais žvalgant Ūlos pakrantes.

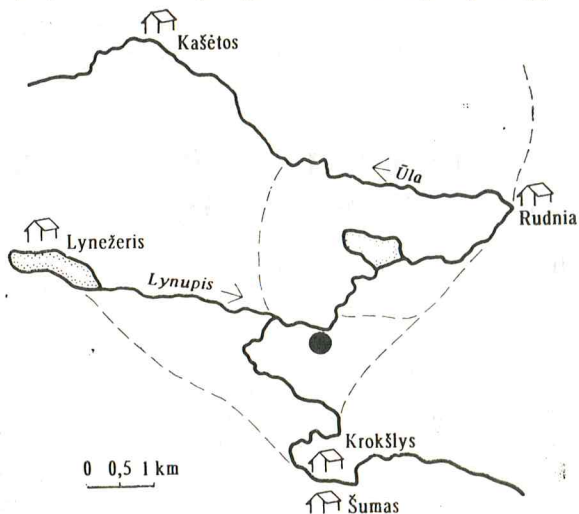
Kelyje į lanką rasta titnago nuoskalų, ir 1982 m. pirmoje terasoje iškasti 6 nedideli šur-fai. Viena iš jų išryškėjo židiny Nr. 1. Kasinėjimai truko 3 sezonus — 1983—1985 m. birželio mėnesį. Iširtas 636 m² plotas.

Tyrinėjamas plotas buvo miške, todėl perkass teko derinti prie mažiau apaugusių plotų, nes medžių ir krūmų šakny vis tiek labai apgadino ar net sunaikino kultūrinį sluoksnį. Tačiau, svarbiausia, buvo atsizvelgiama į radinių tankumą. Tyrinėtą plotą nutįšęs iš šiaurės vakarų į pietryčius (pav. 2).

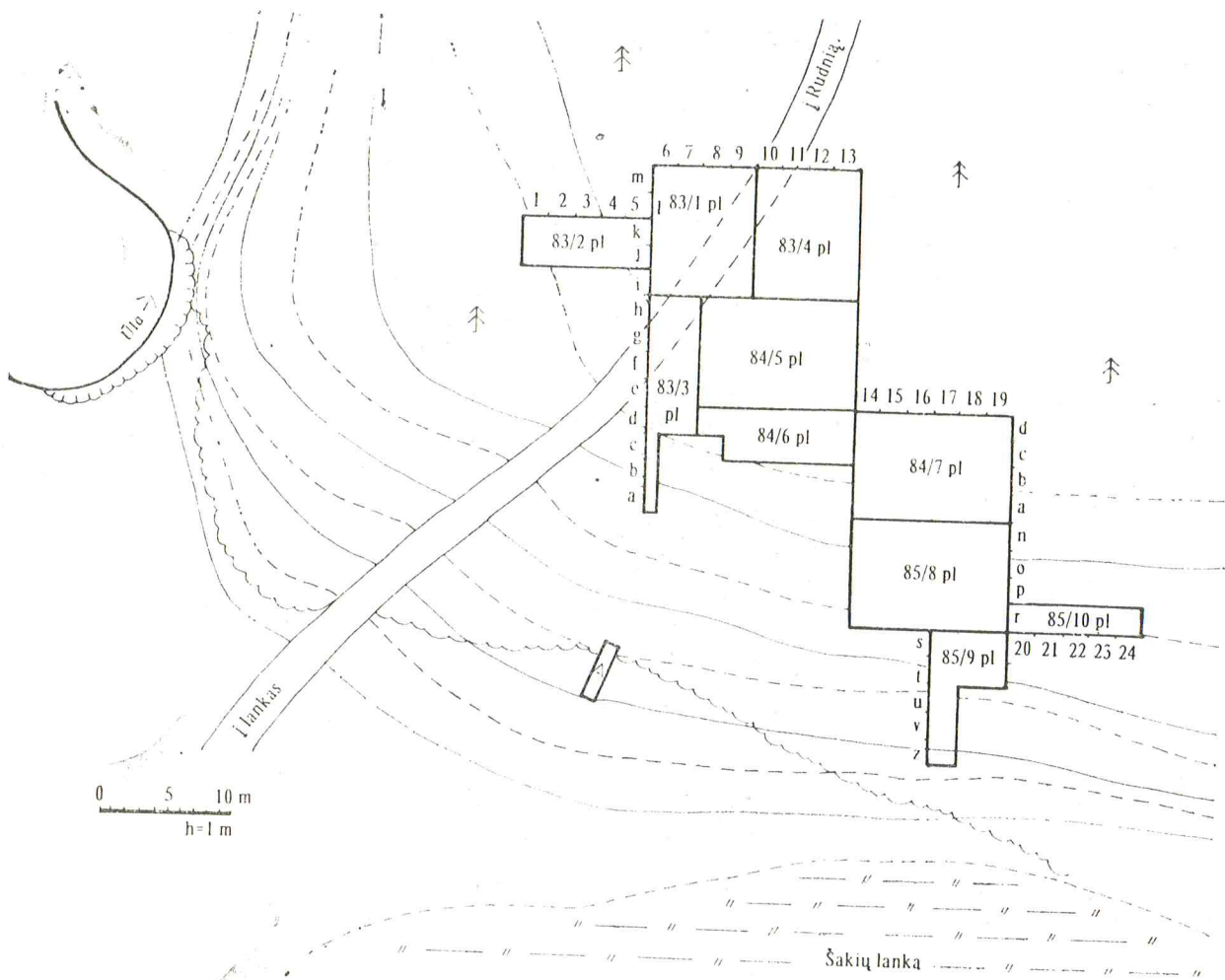
Kultūrinis sluoksnis gana vienodas. Iliustracijai pateikiame vieno 1984 m. tyrinėto 5-o plo-to planą (pav. 3). Visą paviršių dengė 10—20 cm storio miškožemis, kai kur — ir plona velėna. Po jais slūgsojo 10—25 cm storio pilkšvai gelsvas kultūrinis sluoksnis. Žemiau buvo įžemis — baltas smėlis. Po kultūriniu sluoksniu išryškėjo 31 židiny ir duobelė (numeruota bendra tvarka). Nebuvo galima nustatyti jų išsidėstymo sistemos, nes dėl nepalankių gamtos sąlygų jie atsidūrė viename gylyje, nors, reikėtų manyti, nebuvo visai vienalaikiai.

Galime pastebėti 3 židinių ir duobelių grupes, kurias pavadinsime šiaurine, vidurine ir pietine (pav. 4) ir apžvelgsime atskirai.

Šiaurinę grupę sudarė 13 židinių ir 2 duobelės, greičiausiai stulpvietės, pažymėti Nr. 1—15. Židiniuose buvo išlikę anglių ir suodžių, o duobutėse — tikrai papilkėjusio smėlio. Dauguma židinių apskriti, 50—80 cm skersmens, buvo ir ovalių; nuo 14 iki 38 cm gylio. Židinių paviršius paprastai gana aukštu kauburėliu iškilęs į kultūrinį sluoksnį (dugnas daug tamsesnis už

1 pav. Šakių lankos gyvenvietės situacija

2 pav. Tyrineto ploto planas

viršų). Po židiniu ir iš šonų smėlis dažnai buvo rausvas — perdegęs. Išsiskyrė vienas židynys — Nr. 5 (pav. 5 : 5), kurio paviršius buvo lygus su kultūrinio sluoksnio dugnu ir juosvas iki viršaus. Beje, jame šalia titnagų aptikta ir virvelinės keramikos puodų šukių, o kituose židiniuose — tik Nemuno kultūros keramikos bei titnago dirbinių ir nuoskalų.

Židynys Nr. 1 (pav. 5 : 1) buvo 7k kv. beveik viduryje, apskritas, 50 cm skersmens ir 18 cm gylio. Jame rasta 119 titnagų, 20 puodų šukių ir sudegęs kauliukas. Tarp titnagų buvo 2 didžiuliai gremžtai, skelčių ir skaldytinių dalių. 5 šukės papuoštos neryškiomis gana plačiomis terasinėmis juostelėmis, 2 mažos šukelės su lygiomis juostelėmis, 4 gražintos didokomis kamuotomis duobutėmis, 1 — nagų įspaudėliais.

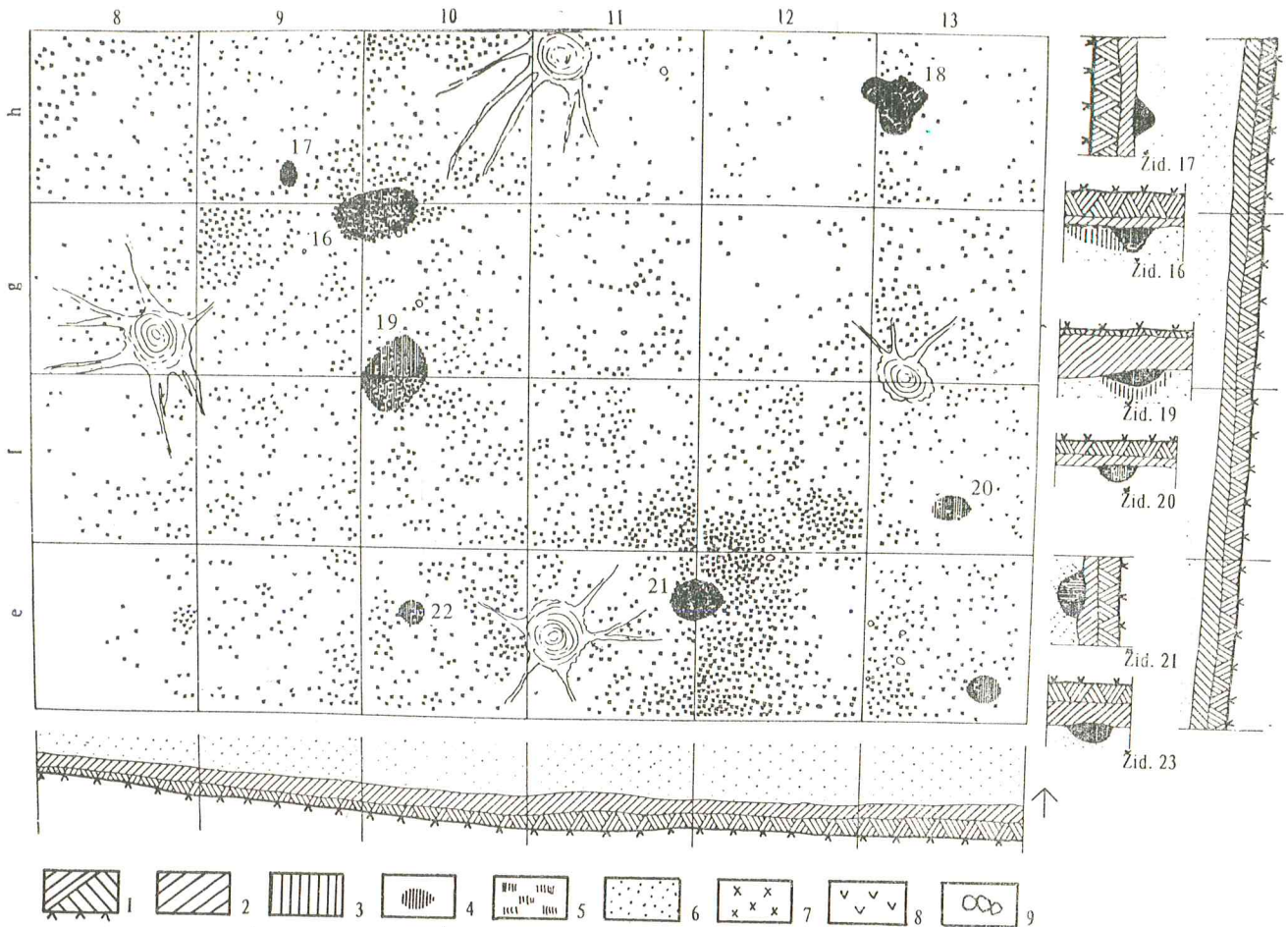
Židynys Nr. 2 (pav. 5 : 2) buvo prie 6l — m kv. ribos, t. y. per 3,5 m į šiaurės vakarus nuo pirmojo. Jis kiek netaisyklingo ovalo, 80 cm ilgio ir 50 cm pločio, 22 cm gylio duobutėje.

Smėlis aplink jį rusvas, perdegęs. Židinyje rasta tik neaiški šukelė ir pora titnago nuoskalų.

Židynys Nr. 3 (pav. 5 : 3) buvo 6i kv., netoli jo pietų pakraščio, t. y. per 7,5 m į pietvakarius nuo antrojo. Smėlis aplinkui rusvas, perdegęs. Jame rastos tik 2 titnago nuoskalėlės.

Židynys Nr. 4 (pav. 5 : 4) buvo 8i kv., panašus į keturkampį, 55 cm ilgio ir tiek pat pločio, 25 cm gylio (pietryčiuose suodžių juosta greičiausiai vėliau nunešta šaknies). Aplink — perdegęs smėlis. Židinyje rasti 6 titnagai su darbo žymėmis.

Židynys Nr. 5 (pav. 5 : 5) buvo 9j kv., gana siauras ir ovalus — 100 cm ilgio, 50 cm pločio ir 25 cm gylio. Smėlis aplink plačiai apdegęs, o iki pat židinio viršaus — nemaža angliukų. Paviršius beveik lygus. Jį dengė tik 12 cm kultūrinis sluoksnis. Rastas 21 titnagas, tarp jų yra ir apdegusių. Labai apdegusi buvo siauro lapelio pavidalo antgalio dalis (pav. 15 : 8). Be to, židinyje buvo 35 plonos puodų šukelės, iš

3 pav. 1984 m. tyrinėto 5-o ploto planas ir židinių bei duobų pjūviai: 1 — velėna ir miškožemės, 2 — kultūrinis sluoksnis, 3 — rausvas perdegęs smėlis, 4 — tamsiai pilkas smėlis, 5 — anglis, 6 — baltas smėlis, 7 — titnagai, 8 — puodų šukės, 9 — akmenys (kvadratis yra 2×2 m²)

kurių 16 papuošta virveliniais įspaudais, 5 nežymiai brūkšniuotos, kitos — lygios.

Židynys Nr. 6 buvo apie 1 m nuo penktojo, tačiau jį dengė 24 cm kultūrinis sluoksnis (pav. 5:6). Židynys atrodė susidedąs lyg iš dviejų, nes per vidurį buvo iškilęs įžemio smėlis (gal peraugusi šaknis jį iškėlė?). Židynys 80 cm ilgio, 50 cm pločio ir 22–30 cm gylio. Jame aptikti 45 titnagai, tarp kurių buvo kirvelio ruošinys, skelčių, skaldytinis ir skaldytinio nuoskalų.

Židynys Nr. 7 buvo prie 8k — 1 kv. ribos, apie 4 m nuo šeštojo ir apie 2 m nuo pirmojo. Jis beveik apskritas, 65 cm skersmens, tačiau nelygiu dugnu, todėl iki 28–32 cm gylio (pav. 5:7). Jį dengė 15 cm kultūrinis sluoksnis, aplink buvo perdegusio smėlio. Židinyje rasti 43 titnagai, tarp jų buvo ir retušuotų. Be to, aptiktas perskeltas akmeninis tinklo pasvaras.

Židynys Nr. 8 (pav. 5:8) buvo per 80 cm nuo septintojo, taip pat dengiamas 15 cm kultūrinio

sluoksnio. Jis beveik apskritas, 65 cm skersmens ir 44 cm gylio, su nemaža titnago nuoskalų.

Židynys Nr. 9 buvo apie 3,5 m nuo septintojo į šiaurės rytus, 9m kv. šiauriniame pakraštyje. Ovalus, 40 cm ilgio, 30 cm pločio ir 14 cm gylio (pav. 5:9). Jame rastos 3 titnago nuoskalos. To paties kvadrato vakariniame pakraštyje, t. y. per 75 cm nuo minėto židinio į pietvakarius, tame pačiame gylyje išryškėjo apskrita 20 cm skersmens ir 14 cm gylio duobutė (Nr. 10). O šiaurinėje 9m kv. sienoje, per 50 cm nuo židinio, buvo antra duobutė Nr. 12 — ovali, 32 cm ilgio ir 23 cm gylio, pilkšva, be radinių.

Židynys Nr. 11 (pav. 5:11) buvo 9l kv. rytuose, t. y. apie 4 m nuo devintojo. Jis ovalus, 90 cm ilgio ir 60 cm pločio, atrodo, lyg sudarytas iš dviejų duobučių — dugnas nelygus: šiaurėje — 28 cm, pietuose — 18 cm gylio. Per vidurį įstrižai ėjo perdegusio smėlio intarpas. Ja-

me rastas 31 titnagas; yra ir su darbo žymėmis. Be to, aptiktos 9 šukės puodo su gumburėliais ant kaklelio ir, matyt, to paties puodo sienelių šukių, puoštų dviem trikampėlių juostelių eilutėmis.

Duobelė Nr. 12 buvo 9m kv. šiaurinėje sienoje, 50 cm į rytus nuo židinio Nr. 9, 32 cm skersmens ir 23 cm gylio, pilna pilkšvai dėmėtos žemės, be radinių.

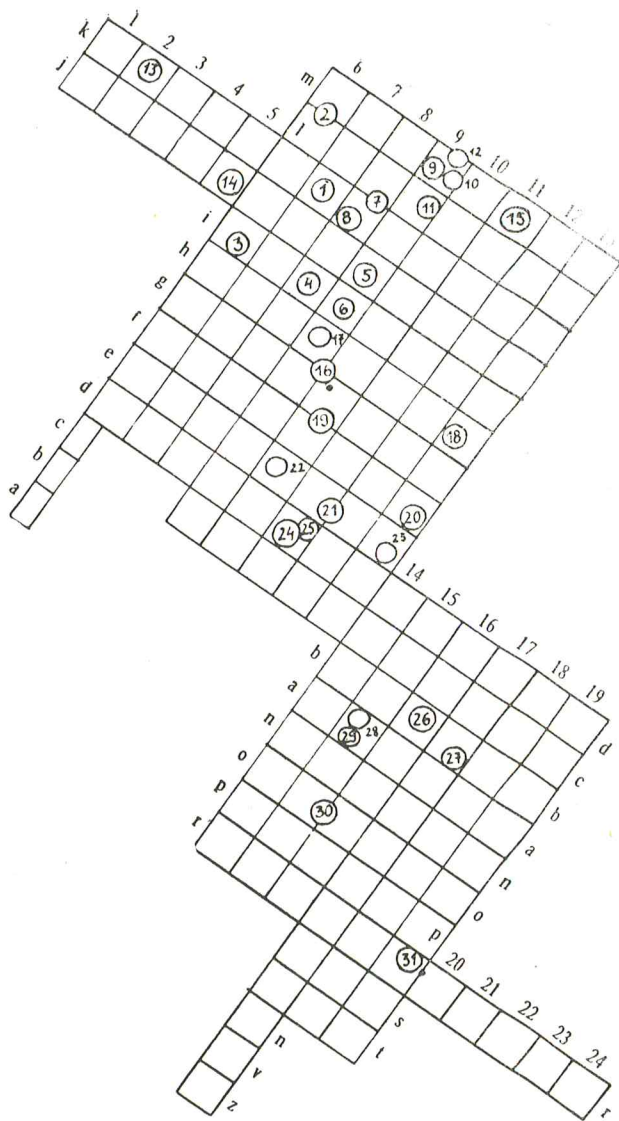
Židinyš Nr. 13 buvo atskirai, apie 10 m nuo šios grupės į šiaurės vakarus, 2k kv. Jį dengė apie 20 cm kultūrinis sluoksnis. Židinyš beveik apskritas, 50 cm ilgio, 45 cm pločio ir 28 cm gylio. Jame rasta pora titnago nuoskalėlių.

Židinyš Nr. 14 taip pat nutolęs nuo pagrindinės grupės, 5j kv., t. y. apie 5,5 m nuo tryliktojo. Jį dengė 8 cm kultūrinis sluoksnis. Židinyš apskritas, 80 cm skersmens ir 38 cm gylio. Jame rasti 9 titnagai, tarp jų retušuota nuoskala, ilga kreiva skeltė, skaldytinio viršūnė.

Židinyš Nr. 15 buvo šiaurinėje ploto dalyje, 11m kv. Jis beveik apskritas, 45 cm skersmens ir 28 cm gylio (pav. 5 : 15); be radinių.

Iš šių židinių bei duobelų (stulpaviečių) išsidėstymo neįmanoma nustatyti kokios sistemos. Kai kur židinių taip tanku, kad jie, matyt, nebuvo vienalaikiai. Tačiau laiko tarpas tarp jų tikriausiai labai nedidelis. Pagal radinius ir formą visi priklausė Nemuno kultūros gyvenvietei. Vienintelis židinyš Nr. 5 buvo iš mažytės toje vietoje įsikūrusios Pamarių kultūros gyvenvietės. Galėtų kilti klausimas, o gal tų dviejų kultūrų palikimas bendras. Tačiau prieštarauja tai, kad nė viename židinyje kartu nerasta abiejų tipų puodų šukių.

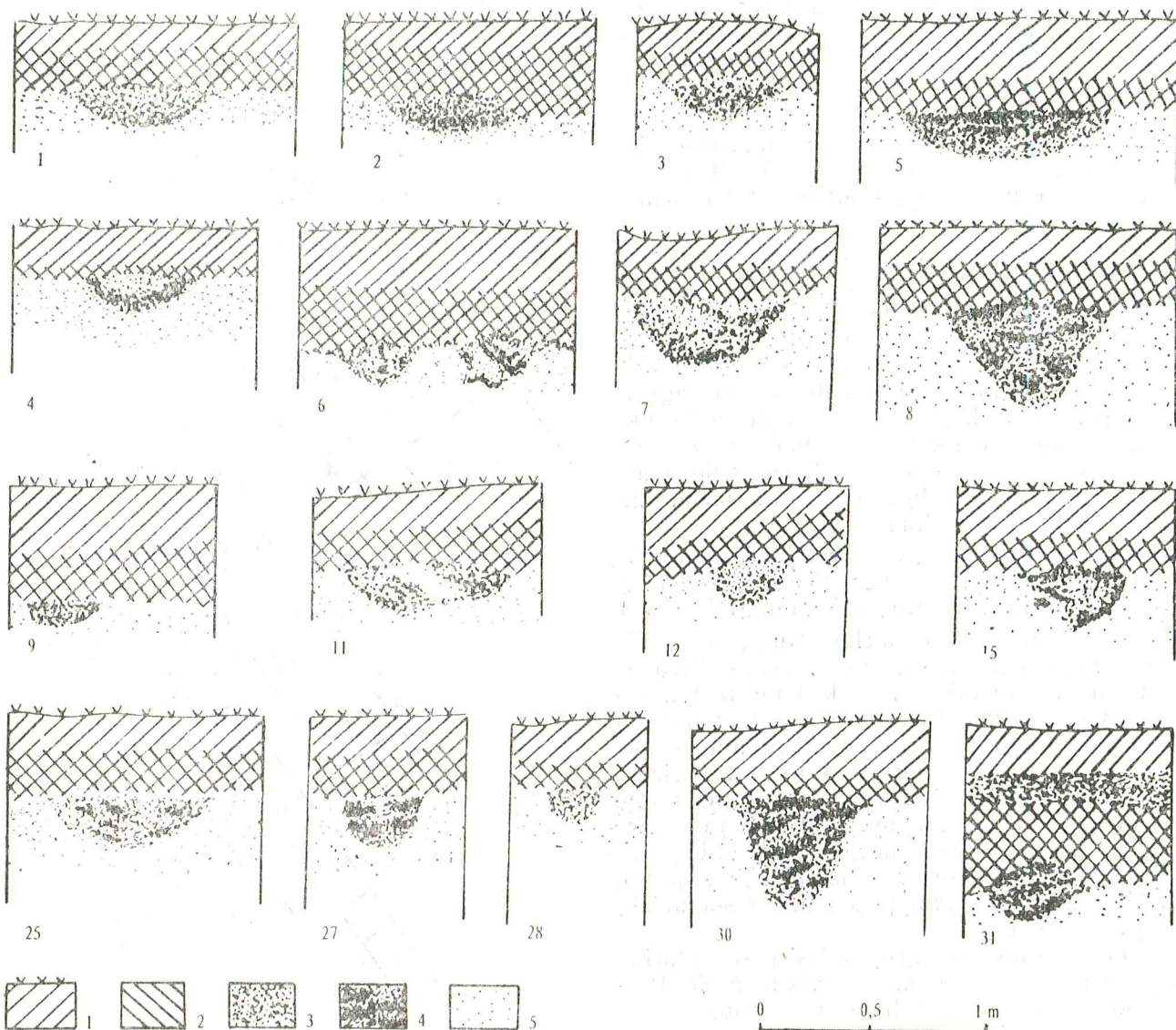
Į pietus nuo šios grupės išsiskyrė vidurinė židinių ir duobučių grupelė, pažymėta Nr. 16—25, kurią sudarė 8 židiniai ir 3 stulpavietės. Toliausia šiaurėje buvo židinyš Nr. 16 prie 9—10h—g kv. ribos (pav. 3). Jį dengė 20 cm kultūrinis sluoksnis, po juo — tik juosva juostele pakraščiuose išsiskiriantis 100 cm ilgio, 60 cm pločio ir 34 cm gylio ovalus židinyš, nors juodesnė buvo tik 60 cm skersmens dalis. Aplink židinį ir virš jo labai daug titnagų ir šiek tiek puodų šukių (plane pažymėti titnagai daugiausia virš židinio), nors ir pačiame židinyje aptikta 127 titnagai, daugiausia — nuoskalos, tačiau buvo ir pora retušuotų ietigalių ašmenėlių, mikrorėžtukas, skelčių, skaldytinių dalių. Atrodo, čia buvo apdirbamas titnagas. Židinyje taip pat aptikta puodų šukelių su kvarcito ir augalų priemaišomis molyje. Šalia, apie 10 cm nuo židinio pietinio krašto, buvo pilka 6 cm skersmens ir 18 cm gylio nuo kultūrinio sluoksnio apačios smailėjančiu galu stulpavietė (pav. 3). Iš kitos pusės, apie 1 m nuo židinio į šiaurės

4 pav. Židinių (skaičius apskritime) ir duobelų (skaičius šalia) išsidėstymo schema (kvadratinis yra 2×2 m²)

vakarus — didesnė duobutė, pažymėta Nr. 17. Ji ovali, 40 cm ilgio, 20 cm pločio (pav. 3) ir 25 cm gylio. Pilka spalva ji ryškiai skyrėsi iš balto žemio, tačiau joje nebuvo nei angliukų, nei radinių.

Apie 1,2 m į pietus nuo židinio Nr. 16, prie 10g—f kv. ribos, išryškėjo židinyš Nr. 19 (pav. 3). Kultūrinis sluoksnis virš jo buvo 46 cm storio. Židinyš 50 cm skersmens ir 22 cm gylio. Apskritas židinyš labai neryškiai išsiskyrė smulkiais angliukais, tačiau smėlis po juo buvo smarkiai parudęs — perdegęs. Virš židinio, pačiame židinyje ir rusvame sluoksnyje po juo buvo labai daug titnagų. Matyt, čia toliau ėjo titnago dirbtuvė. Židinyje rasta lanceto viršūnė,

5 pav. Kai kurių židinių pjūviai: 1 — velėna ir miškožemės, 2 — kultūrinis sluoksnis, 3 — tamsiai pilkas smėlis, 4 — anglis, 5 — žemės

retušuota nuoskala, 2 skaldytiniai ir šiaip daugybė skelčių, nuoskalų bei skaldytinių dalių.

Apie 3 m į pietvakarius nuo židinio Nr. 19 vėl buvo duobutė, matyt, stulpavietė, pažymėta Nr. 22. Ji apskrita, 30 cm skersmens, 15 cm gylio, neryškiai pilka, su smulkiais angliukais. Taigi čia jau galėtume įžvelgti kažkokios 2 židinių ir 3 stulpaviečių sistemos liekanas. Į pietus nuo jų, šalimais aptikti 3 židiniai. Židinyje Nr. 21 buvo tankiausiai titnago pribarstytoje vietoje prie 11–12e kv. ribos. Jis beveik apskritas, 50 cm skersmens ir 30 cm gylio (pav. 3). Aplink židinį ir virš jo labai daug titnagų. Nemaža jų ir pačiame židinyje, tarp jų yra pradė-

tas dirbti trikampis antgalis, nebaigtas kirvelio ruošinys, skelčių ir nuoskalų. Kai kurie titnagai apdegę.

Apie 1,7 m į pietus nuo židinio Nr. 21, 11d kv. buvo antras, pažymėtas Nr. 25 (pav. 5:25). Jis ovalus, 70 cm ilgio, 55 cm pločio ir 25 cm gylio. Aplink buvo labai daug titnagų, o pačiame židinyje daugiausia nuoskalų, tarp kurių — 2 didelės plokštės, lancetas ir mažiukas skaldytinis. Šiame plotelyje augo 3 didelės pušys, po viena iš jų buvo matyti labai šaknų sunaikintas židinyje Nr. 24.

Rytinėje šios grupelės pusėje ryškėjo 3 židiniai. Židinyje Nr. 18 buvo apie 5 m nutolęs į ry-

tus nuo šių, atskirai 13h kv. vakariniame pakraštyje. Po kultūriniu sluoksniu jis išsiskyrė maždaug 75 cm skersmens netaisyklingu išskydusiu suodžių ploteliu. Storiausioje vietoje suodžių vos iki 12 cm. Keliose vietelėse buvo ryškesnių angliukų dėmių. Radinių neaptikta. Atrodo, tai laikino laužo liekana.

Apie 4 m į pietus nuo jo, 13f kv. pietiniame pakraštyje, po 12 cm storio kultūriniu sluoksniu neryškiai išsiskyrė pilkas židinyš Nr. 20 (pav. 3). Jis 45 cm ilgio, 30 cm pločio ir 22 cm gylio. Židinyje rasta pora šukelių su augalų priemaišėmis molyje ir pora titnagų. 1,80 m į pietus nuo šio židinio, 13e kv. pietryčių kampe buvo greičiausiai duobė, pažymėta Nr. 23 (pav. 3). Ji ovali, 45 cm ilgio, 35 cm pločio ir 25 cm gylio, pripildyta juosvos suodinos žemės, be radinių.

Tad nors čia ir galima įžiūrėti kai kurių pastatų liekanų, bet žmonės, matyt, apsigyveno ne vieną kartą, o gal tik iš naujo įrengė židinius. Kai kurie taip arti vieni kitų, kad negalima manyti, jog jie priklausė atskiroms to paties pastato patalpoms.

Trečią — pietinę — grupę sudarė 6 židiniai ir duobelės tyrinėto ploto pietuose. Nuo anksčiau minėtų jie skyrėsi tuo, kad nė viename nebuvo radinių, nors aplinkui jų daug. Plotelyje augo keli didžiuliai medžiai, kuriuos teko apeiti, o 16b kv. net nebuvo galima kasinėti. Po medžio šaknimis šiame kvadrato būta ir židinio Nr. 26, bet nieko tiksliau apie jį pasakyti negalima. Apie 2 m į pietryčius nuo jo, 17b kv. pietvakariuose, išryškėjo židinyš Nr. 27 (pav. 5:27). Jis 50 cm ilgio, 40 cm pločio ir 25 cm gylio. Į pietvakarius nuo šio židinio kultūriniame sluoksnyje buvo apie 1 m skersmens ir 60 cm gylio duobutė, pripildyta kultūrinio sluoksniu; joje pasitaikė šiek tiek angliukų ir labai daug titnagų. Į vakarus nuo jos ir apie 2 m nuo židinio Nr. 27, 15a kv., buvo židinyš Nr. 29. Jis 55 cm skersmens ir 15 cm gylio, beveik lygiu paviršiumi. O 1,20 m į šiaurę, 15a kv. šiaurėje, buvo duobutė Nr. 28. Ji pilka, 25 cm ilgio, 20 cm pločio ir 20 cm gylio (pav. 5:28). Apie 2,5 m į pietus nuo židinio Nr. 29, prie 15—16o kv. ribos išryškėjo židinyš Nr. 30. Jis buvo 65 cm ilgio, 55 cm pločio ir 47 cm gylio, po kultūriniu sluoksniu, kauburėliu iškilęs į jį (pav. 5:30). Jame, kaip ir kituose, radinių neaptikta.

Židinyš Nr. 31 buvo atskirai, 19r kv., 7 m į pietus nuo Nr. 30. Jis ovalus, 50 cm ilgio, 30 cm pločio (pav. 5:31) ir 28 cm gylio, jo sluoksniš į šiaurę plonėjo, o viršus smarkiai iškilęs į kultūrinį sluoksnių, taip pat be radinių.

Kadangi jie be radinių, o kai kurių viršutinė dalis neiškilusi į kultūrinį sluoksnių, tad reikėtų

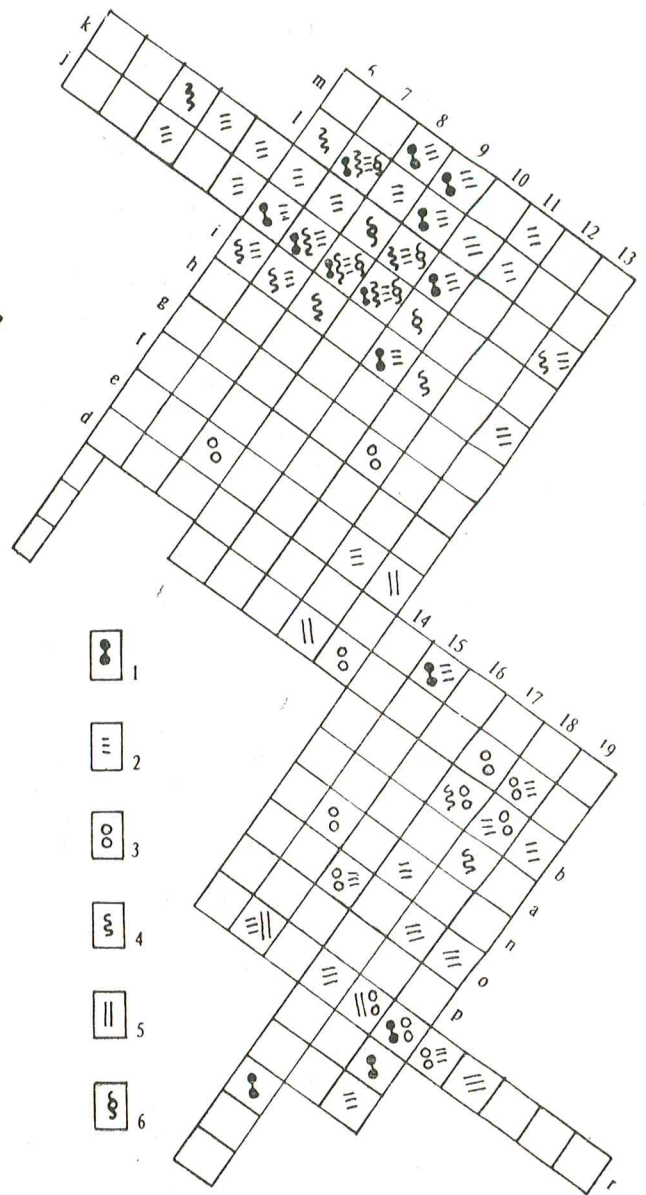
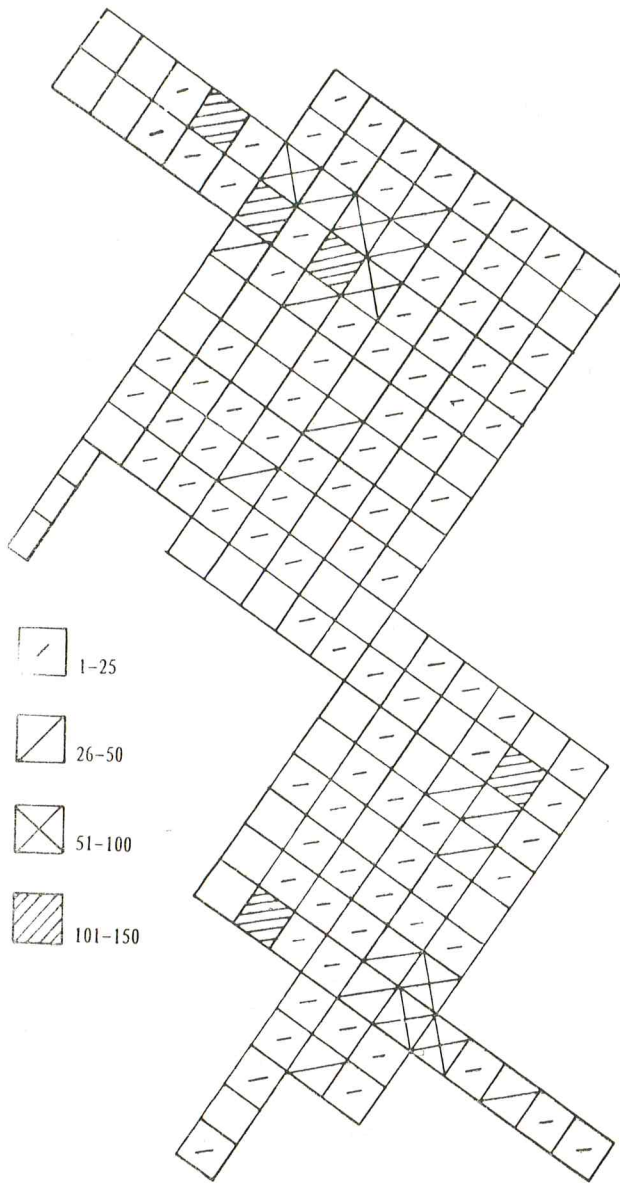
manyti, kad jie turėjo būti ir vėlesni už šiaurinės dalies židinius (išskyrus židinį Nr. 5).

KERAMIKA

Keramika išlikusi gana prastai, šukelės mažos ir smėlio apzulinčios, todėl retai pavyksta jas sulipdyti. Gana dideli jų kiekiai kvadratuose (pav. 6: I) nerodo gausos, nes buvo suskaičiuotos visos didesnės kaip 1 cm šukelės. Tačiau vis dėlto galima skirti tas pačias 3 grupes, kurias pastebėjome nagrinėdami židinių bei duobelėlių išsidėstymą. Mažiausia keramikos vidurinėje grupėje; ten kaip tik daugiausia titnagų. Matyt, tai dirbtuvių vieta, o šiaurinė ir pietinė — greičiau gyvenamosios.

Keramika nevienodos formos ir apdailos, tačiau molio masė mažai skiriasi. Priemaišos molyje daugiausia yra grūstas kvarcitas ir augalai, pasitaiko grūsto granito ir smėlio. Augalų priemaišų kai kuriose šukėse tiek daug, kad išilgai skilusiose matyti užsikonservavusių plaušų. Tačiau molio masės skirtumai nesutampa su puodų formų ar ornamentikos skirtumais. Jų išdėstymas kvadratais rezultatų nedavė. Skirtumai išryškėjo tik pagal ornamentų (pav. 6: II), kurie atliepia ir puodų formas, paplitimą.

Būdingiausi yra plačiaangiai puodai su gumburėlių juosta aplink kakliuką, kiek išpūstu ornamentuotu pilveliu ir smailiu dugniuku. Tokie puodai paplitę daugiausia šiaurinėje ir šiek tiek pietinėje grupėje (pav. 6: II/1). Jų puošybos principas vienodas, nors atlikimas gana įvairus. Visų molio masėje gausu grūsto kvarcito bei augalų priemaišų, nulipdyti jie gana negrabiai, tačiau paviršius engobuotas, todėl ornamentai gana ryškūs. Didžiausia puodo dalis, kurią pavyko sulipdyti, rasta 6j kv. (pav. 7: 1). Jos pakraštys lygus ir plonėjantis, kaklelis kiek atloštas, iš vidaus išspausti gumburėliai giliomis duobutėmis, o tarp gumburų — mažesni dvidančiai įspaudėliai. Ant kaklo linkio ir petelių 2 cm tarpais matyti dvigubos įstrižų lašiukų juostelės. Panašus ir kitas puodas (pav. 7: 3), kurio rastos 4 šukės. Gumburėliai neaukšti (vidinė pusė ištrupėjusi), tarp jų paviršiuje yra pailgos keturkampės duobutės, pakraštėlis suplotas ir iš abiejų pusių puoštas dvigubų trikampių juostele; tokia pat juostelė ir kaklo linkyje. Skirtingas buvo 9j kv. rastas puodas (pav. 7: 4) beveik neatloštu kakleliu. Gumburai giliomis duobutėmis išspausti iš abiejų pusių, žemiau kaklo linkio matyti statmenų įspaudėlių juostelės liekanų. Tame pačiame kvadrato aptiktas ir antro šio tipo puodo pakraštėlis, iš abiejų pusių po briauna ornamentuotas įspaudėliais. Skirtingas to paties tipo puodas buvo 7j kv. (pav. 7: 5). Ant kaklelio pailgomis duobutė-

6 pav. Šukių skaičius kvadratuose ir ornamentų išsidėstymas: 1 — gumburėliai, 2 — įvairūs įspaudėliai ir įpjovos, 3 — duobutės ir skylutės, 4 — terasinės juostelės, 5 — lygios juostelės, 6 — virveliniai įspaudai

mis išspausti gana aukšti gumburai, tarp jų — ovalios duobelės. Briauna iš abiejų pusių puošta mažais įspaudėliais, žemiau kaklo linkio matyti terasinių juostelių eilutės liekanų. Kai kurių puodų kakleliai puošti gumburėliais ne vienoje eilėje (pav. 7 : 7). Arčiau pakraščio matyti iš viršaus pailgomis kertuotomis duobelėmis įspausti gumburai, o iš vidaus įspaus tieji sudaro eilutę žemiau.

Kai kurie šio tipo puodai vietoj gumburų pagražinti ištisine iškilia juosta, beje, dar įspaus ta ir keturkampėmis duobutėmis (pav. 7 : 2, 6).

Vieno briauna lygi, kito puošta statmenų stulpelių juoste. Neaišku, kaip buvo gražintas liemu.

Dar kelių puodų su gumburais šukių rasta ir pietinėje grupėje — 15d, 17u ir 19r kv. Vieno kaklelis taip pat su ištisine iškilia juosta, iš abiejų pusių gražinta giliomis pailgomis duobutėmis, o prie briaunos — įkartėlėmis (pav. 10 : 22). Kitų dviejų gumburai ryškesni. Vieno (pav. 10 : 26) iš abiejų pusių įspaus ti ovaliomis duobutėmis, o ant liemens — nagų įspaudų juosta. Antro (pav. 10 : 27) gumburai

išspausti beveik keturkampėmis duobutėmis, pakraštėlis iš abiejų pusių puoštas įspaudėliais.

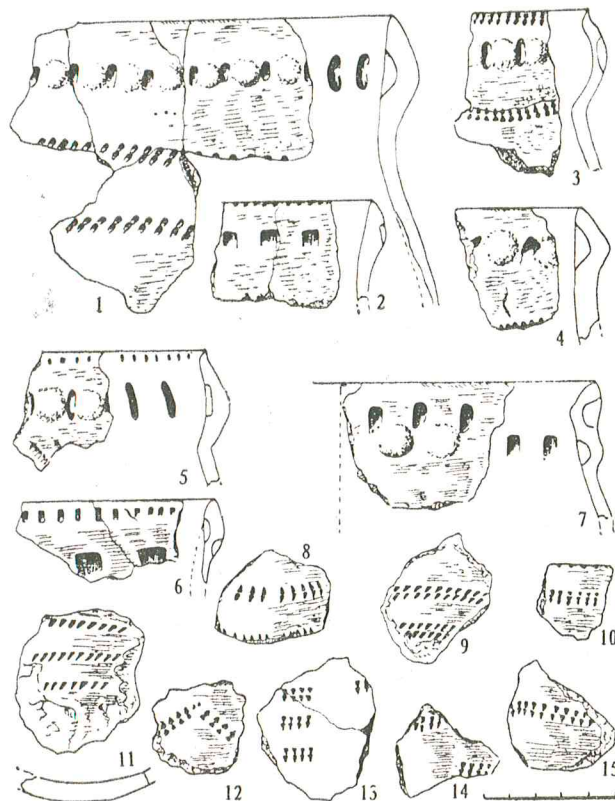
Šakių gyvenvietės šių puodų liemuo, kaip matyt, buvo puošiamas skersinėmis įspaudėlių juostomis. Patys įspaudėliai itin paprasti. Labai dažnai tai būna smulkūs trikampėliai (pav. 7:3, 8—15). Jų kombinacijos visai nesudėtingos: paprastos viengubos eilutės (pav. 7:11), dvigubos lygiagretės (pav. 7:9, 15), dvigubos nukreiptos priešpriešais (pav. 7:8), trigubos (pav. 7:10). Juostelės kartais galėjo sudaryti kripes (pav. 7:12, 14) arba pluoštus (pav. 7:13). Šie greičiausiai buvo taikomi puodo apatinei daliai, netoli dugnelio.

Kita dažnai pastebima juostelė irgi panaši, susidedanti iš dvigubų lašiuo pavidalo įspaudėlių (pav. 7:1; 8:14) ar net dvidančių (pav. 8:19). Pietinėje grupėje viena šukė su gumburėliais buvo gražinta nagų įspaudų juosta (ar juostomis) ant liemens (pav. 10:26). Sunku pasakyti, ar nagų įspaudai, kurie puošė šiaurinės grupės šukeles (pav. 8:15), puošė ir gumburuoto puodo liemenį.

Kaip galima spręsti iš pavienių gaubtų šukių (pav. 7:11), liemenį puošė beveik iki pat

8 pav. Šiaurinės grupės keramika: 1—4k kv., 2—4, 11, 15, 18—6j kv., 5, 7, 17—7j kv., 6, 9, 12, 14—6k kv., 8, 10, 16—7k kv., 13, 19—7l kv., 20—8i kv., 21—6i kv., 22—9k kv., 23—8j kv.

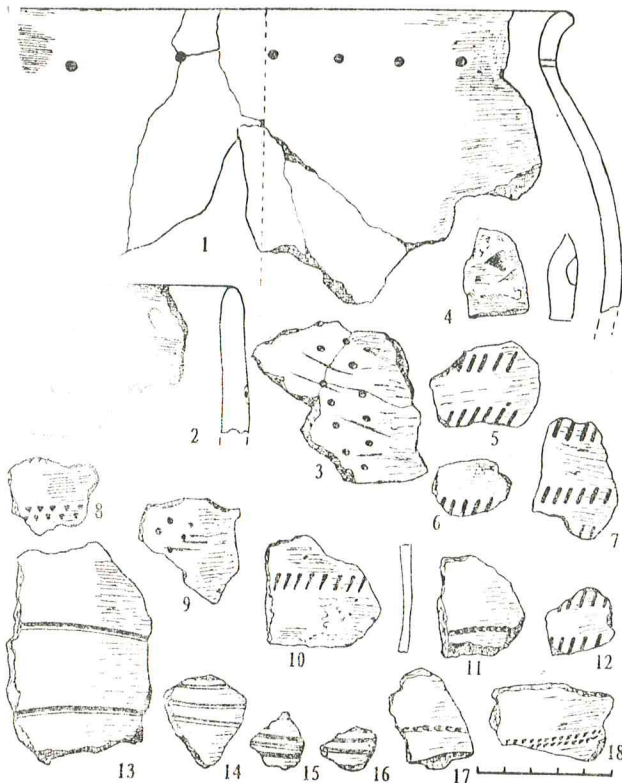
7 pav. Šiaurinės grupės keramika: 1, 12—6j kv., 2—9 m kv., 3—10k kv., 4—9j kv., 5, 10, 15—7j kv., 6—10i kv., 7—8j kv., 8, 14—11l kv., 9—6h kv., 11—3k kv., 13—9l kv.

dugno. Prie dugno buvo, matyt, ir pluoštais sugrupuotų įspaudų juostelių (pav. 7:13).

Šių puodų dugnai, kiek galima spręsti iš žemyn storėjančių šukių ir vienos dugnelio dalies (pav. 10:9), buvo smailūs, nors neaišku, ar tai šio tipo puodo dugnelis. Tačiau tai patvirtina ir visi Nemuno aukštupio srityje, Baltarusijoje, rasti puodai su gumburais, kurių nė vieno nepasitaikė plokščiu dugneliu.

Šis puodų tipas (pav. 11:1) yra vienas iš būdingiausių vidurinio neolito Nemuno kultūros puodų tipų, kitose kultūrose nežinomas. Daugiausia jų rasta, kaip minėta, Nemuno aukštupio gyvenvietėse Baltarusijoje. Ne tokių ryškių pavyzdžių yra iki pat Pripetės. Nors pats išspaustų gumburų puošybos principas žinomas ir kitose to paties laikotarpio kultūrose, tačiau niekur kitur netapo pagrindine puošyba.

Beje, Šakių lankos gyvenvietėje visų šio tipo puodų liemuo puoštas skersinėmis įspaudėlių juostomis, tačiau kitose gyvenvietėse, pvz., netolimoje Margių, Varėnos raj., prie Dūbos ežero, šalia tokių pat yra ir ištaisai padengti juostelių langeliais [3, pav. 9; 9, pav. 2], kaip ir Baltarusijoje [10, pav. 47].

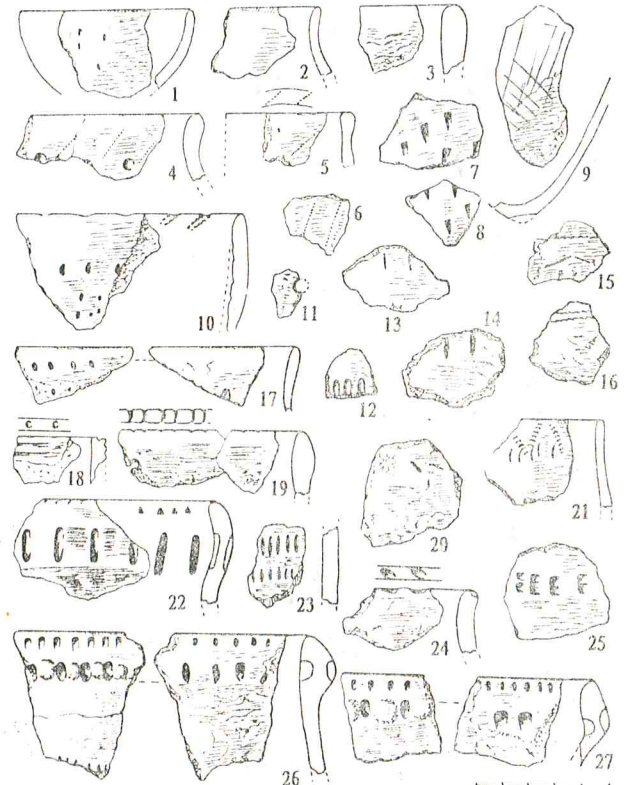
9 pav. Vidurinės ir pietinės grupės keramika: 1—8e kv., 2—13c kv., 3, 8, 17—18b kv., 4—5n kv., 5, 12—12e kv., 6, 10—16o kv., 7, 13—13e kv., 9, 11—17b kv., 14—18r kv., 15, 16—15r kv., 18—18a kv.

Antra ornamentuotų puodų grupė, taip pat paplitusi daugiausia tik šiaurinėje dalyje, buvo puošta terasinėmis juostelėmis (pav. 6: II 4; 8: 20—23). Jos paprastai gana plačios, bet negilios, įspaustos vis atkeliamu pagaliuku plokščiu galu. Eilutės eina skersai puodo liemens atskiromis rečiau ar tankiau išdėstytais juostomis. Taip puoštų šukių buvo nemaža, aptikta ir židiniuose, tačiau nepavyko rasti nė vienos su briauna. Tad nebuvo galima nustatyti jų juostų vietos ornamento kompozicijoje ir kokios formos puodams priklausė. Nėra įrodymų, bet greičiausiai juostos puošė ir gumburuotų puodų liemenis, nes vienoje šukėje likę ir tokios puošybos pėdsakų (pav. 7: 5). Toks puošybos principas irgi plačiai paplitęs.

Trečia grupė — puodai su įkartomis, įpjovomis, įstrižais pleištukais. Išlikę jų ir kaklelių, tad apytikriai galima nustatyti ir formą (pav. 11: 2). Šių puodų kaklelis labai mažai išriestas, sienelės plonos. Sprendžiant iš itin mažų trupinių ir kiek didesnės dugnelio šukės (pav. 10: 9), ir jų dugnelis turėtų būti smailus. Be to, Nemūno aukštupyje rasta smailių ir apvalių puodų dugnelių su labai panašiais stulpeliais [10, pav. 19]. Įpjovos dažnai būna iš-

dėstytos retomis žuvų ašakomis į vieną ar kitą pusę (pav. 8: 1, 6) arba pakaitomis (pav. 8: 11). Puodo briauna retkarčiais karpyta (pav. 8: 7). Įpjovos kai kada statmenos, sudėtos į eilutes ant kaklelio bei liemens (pav. 8: 3, 10: 23). Panašios yra siaurų pleištukų pavidalo skersai liemens (pav. 9: 5—7, 10, 12) arba kiek platesnių stulpelių juostos (pav. 10: 12). Pleištukų ir stulpelių juostos daugiausia paplitusios vidurinėje ir pietinėje gyvenvietės dalyje. Stulpelių kartais būna įspaustų ir figūriniu spauduku (pav. 8: 9, 12). Gana dažnos ir lenktų įspaudėlių (perskeltos nendrės galu ar nagu įspaustos) juostos (pav. 8: 2, 4, 5, 10, 15). Nagų įspaudai būna išdėstyti ir kiek sudėtingiau (pav. 8: 8). Tai pačiai grupei reikėtų skirti ir pailgus kiek platesnius įspaudėlius, arčiau smailaus dugnelio sugrupuotus pluoštais (pav. 8: 17, 18).

Šiai kultūrai būdingos ir lygios juostelės skersai puodą. Puodai, matyt, buvę atlošiais kakleliais, plonasieniais, su retomis (pav. 9: 13) arba tankiomis juostelėmis (pav. 9: 15, 16); jų būna ir vidinėje kaklelio pusėje (pav. 9: 14). Juostelės paplitusios tik vidurinėje ir pietinėje tyrineto ploto dalyje, tad priklausė greičiausiai

10 pav. Vidurinės ir pietinės grupės keramika: 1—19r kv., 2—17d kv., 3—10e kv., 4—5—19f kv., 7, 8, 12—20r kv., 9—17b kv., 10—18c kv., 11—23r kv., 13, 14, 19—15r kv., 15, 21—17n kv., 16—21r kv., 17—18r kv., 18—15n kv., 20, 25—19o kv., 22—15d kv., 23—18o kv., 24—16o kv., 26—19r kv., 27—17u kv.

jau vėlesnei puodų puošybos grupei. Jai priklauso ir puodai su duobutėmis bei skylutėmis, taip pat paplitę tik vidurinėje ir pietinėje ploto dalyje. Ryškiausias pavyzdys yra puodo iš 8e kv. šukė (pav. 9 : 1). Šio puodo (21 cm skersmens anga) likusios 22 šukės, tarp jų daug sutampančių pakraščio dalių. Kaklelis trumpas ir atriestas, briauna apvali, pilvelis gerokai išpūstas. Molyje daug grūsto kvarcito priemaišų, tačiau paviršius engobuotas ir truputį, iš vidaus — ryškiau brūkšniuotas. Ant kaklelio linkio ne visai taisyklingai išdėstytos durtinės skylutės. Antro puodo su skylute rasta tik maža šukelė (pav. 10 : 11). Daugiau buvo paprastų apvalių gana plokščių duobelių ant kaklo linkio ar žemiau jo (pav. 9 : 2); retkarčiais jos netaisyklingos ir giles (pav. 9 : 4). Iš duobučių ant puodo liemens sudaromos juostos, kokių aptikta pietiniame plote (pav. 9 : 3, 9). Būdinga labiau profiliuota puodo forma (pav. 11 : 3).

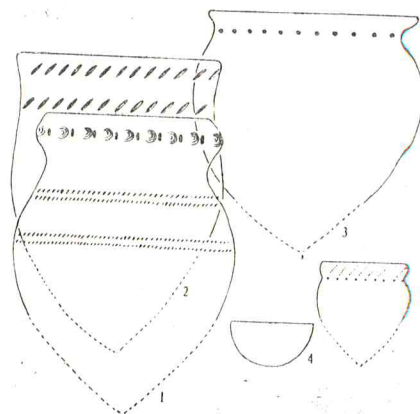
Duobučių aptinkama įvairių laikotarpių Nemuno kultūros paminkluose. Ankstyvos yra didelės, dažnai įspaustos nulaužtu pagaliuku arba išskobtos. Vėlyvų paminklų jos lygios, apvalios ir paprastai mažesnės. Tokių papuošimų daug Baltarusijos Nemuno aukštupio paminkluose, kai jau dauguma Nemuno kultūros puošybos elementų išnykę [4, pav. 14 : 1, 2].

Kili padabinimai taip pat daugiausia paplitę pietinėje tyrinėto ploto dalyje. Tai segmentelių bei grūdelių pavidalo įspaudėliai. Jais puošė beveik tiesų puodo kaklelį (pav. 10 : 10); šio puodo briauna išorėje dabinta įstrižu apvajiniu įspaudu, beje, vieninteliu šioje gyvenvietėje. Tokie įspaudėliai puošė ir antro puodo gana riesto kaklelio linkį ir atlošą iš vidaus (pav. 10 : 17).

Tik pačiame pietinio ploto gale rastos kelių puodų šukelės su įstrižais dantukų įspaudais ir duobutėmis (pav. 10 : 4—6). Vieno kaklelis gerokai atriestas, antro beveik tiesus. Antrasis puodelis mažas, 10 cm skersmens anga, jo briauna taip pat puošta tankiais dantukais. Kelios šukelės gražintos durtiniais trikampiškais (pav. 10 : 7, 8), vieną dabino keturkampių stumtinių duobelių juosta (pav. 10 : 25). Keliose šukelėse matyti lyg virvelės įspaudu imitacija (pav. 10 : 15, 16).

Vieno plono puodelio šukė iš 17n kv. (pav. 10 : 21) išsiskiria labai mažai įsmaugtu kakleliu, puoštu nagų įspaudais, o pačiame krašte — trikampiškais, sudarytais iš terasinių juostelių pagaliuku pusapvaliu galu.

Pagaliau buvo puodelių visai nepuoštais kakleliais. Jų rasta irgi tik pietinėje tyrinėto ploto dalyje. Iš jų išsiskyrė vieno mažo dubenėlio dalis (pav. 10 : 11). Dubenėlis 7 cm skersmens, prieš angos truputį siaurėjantis (pav. 11 : 4).

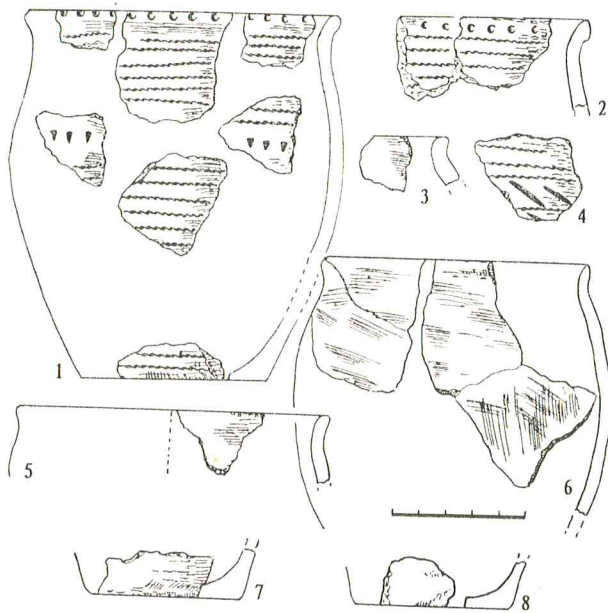
11 pav. Rekonstruotų puodų tipai: 1, 2 — šiaurinės (I) grupės, 3, 4 — vidurinės (III) grupės

Paviršiuje yra lyg ir atsitiktinių mažų retų pailgų įspaudėlių. Buvo ir visai lygių, bet gana storų puodų kaklelių (pav. 10 : 3). Tokių briauna kartais puošta įkartomis ar duobutėmis (pav. 10 : 18, 19, 24). Plonieji išriesti visai nepuošiami (pav. 10 : 2).

Neaišku, kokie turėjo būti jų dugneliai ir kokiems puodams priklausė jau minėta 17b kv. rasta smailaus dugnelio šukė (pav. 10 : 9).

Surinktos 132 virveliniu ornamentu puoštos šukės. Jos labai smulkios, ir sunku išskirti, kiek iš viso buvo virvelinių puodelių. Daugiausia jų dviejuose kvadratuose — 8j ir 8k, kituose tebuvo viena kita šukelė. Virvelinių šukelių rasta ir židinyje Nr. 5. Visų molio masėje gausu grūsto kvarcito priemaišų, tačiau sienelės plonos ir paviršius nulygintas. Pagrindinis papuošimas — duobutės ant atverstos briaunos ir skersinės plonų virvelių eilutės, atrodo, visame paviršiuje, nes virvelės eina iki pat dugnelio. Tarp virvelių eilučių paliktuose tarpuose įspaustos apversto lašelio pavidalo duobutės (pav. 12 : 1). Vienos taurelės, kurios šukių daugiausia, buvo galima nustatyti angos skersmenį (12 cm), dugnelio skersmenį (7 cm). Taurelė turėjo būti apie 15 cm aukščio. Kitos šukės priklausė greičiausiai kelioms labai panašioms taurelėms, nes yra virvelėmis puoštų šukių, kurių tuščios juostos gražintos kitaip — įstrižinėmis įraižomis (pav. 12 : 2, 4). Gal buvo ir trečias puodelis, nes rasta nedidelė pakraščio šukelė su dar gausesnėmis priemaišomis.

Šalia jų, tuose pačiuose kvadratuose ir net tame pačiame židinyje Nr. 5, rasta šiek tiek brūkšniuotų arba ir visai lygių šukelių. Ryškiausias yra 8j ir 8k kv. rastųjų puodynėlių dalys (pav. 12 : 6) — tai 4 pakraščio ir pilvelio (po dvi) sutampančios šukės. Puodynėlė 10 cm anga, per pilvelį 12 cm skersmens. Rastos dugnelių šukės buvo 6 cm skersmens (pav. 12 : 7,

12 pav. Virvelinė keramika: 1—8j—k kv., 2, 3, 6—8j kv., 4, 5, 7, 8—8k kv.

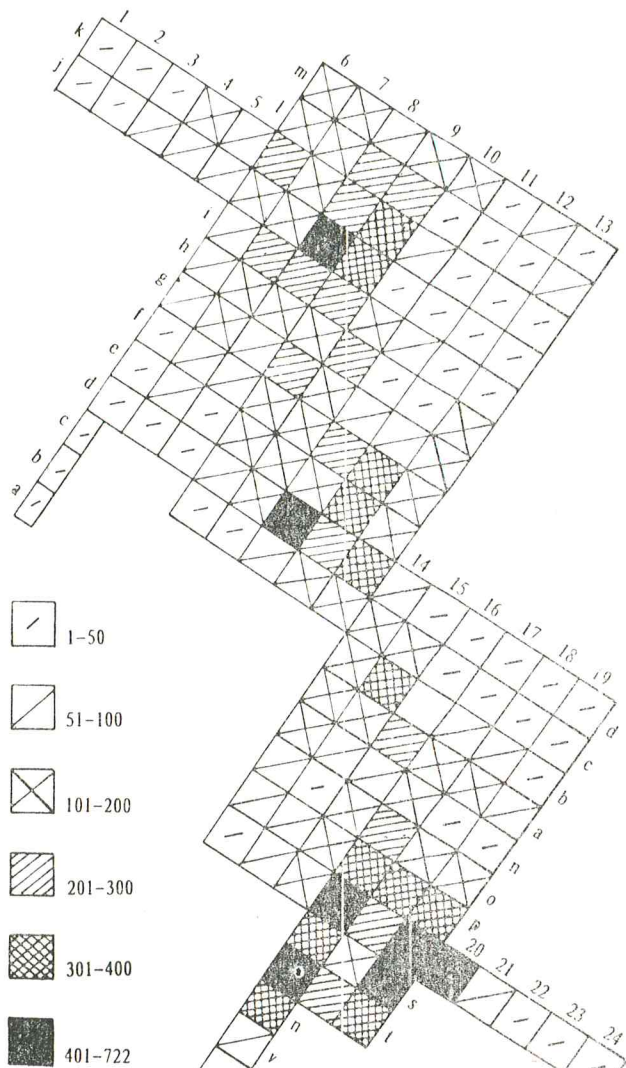
8). Molio masė labai panaši į virvelinių — su grūsto kvarcito priemaišomis. Antros beveik lygiu paviršiumi puodynėlės 12 cm skersmens anga išlikęs atloštas pakraštys bei šonų šukelių. Būta ir trečios puodynėlės dar ryškesne lūpa (pav. 12 : 3).

Visų šių tipų šukelių rasta ir židinyje Nr. 5. Surinktos 35, visos smulkios ir plonos: iš jų 16 puoštų virvelių įspaudais, 5 nežymiai brūkšniuotos ir kitos lygios. Tai Pamarių kultūros vėlyvesniam etapui būdinga keramika. Jos vėlyumą rodytų viso paviršiaus puošimas ir neornamentuoti, lygūs arba šiek tiek brūkšniuoti puodeliai. Vėlyvas ir židinyje su ja rastas lapelinis antgalis.

TITNAGO DIRBINIAI

Iš viso surinkta 22 066 titnagai. Iš jų apdirbti buvo tik 704 (įskaitant ir retušuotas nuolaužas), t. y. 3,2% visų radinių. Be to, aptikta 1960 gamybos atliekų su retušu — 8,9% titnagų. Kitus 87,9% sudarė nevirtotos skeltės bei nuoskalos. Tarp jų buvo beveik ketvirtadalis skelčių.

Titnago dirbinių, kaip ir židinių bei keramikos, taip pat daugiausia aptikta trijuose ploteliuose (pav. 13). Tačiau titnagų kiekiui ne visada atliepia dirbinių tipų paplitimas. Darbo įrankiai paplitę maždaug vienodai, tačiau apie ginklus, iš dalies ir apie gamybos atliekas to pasakyti negalima.

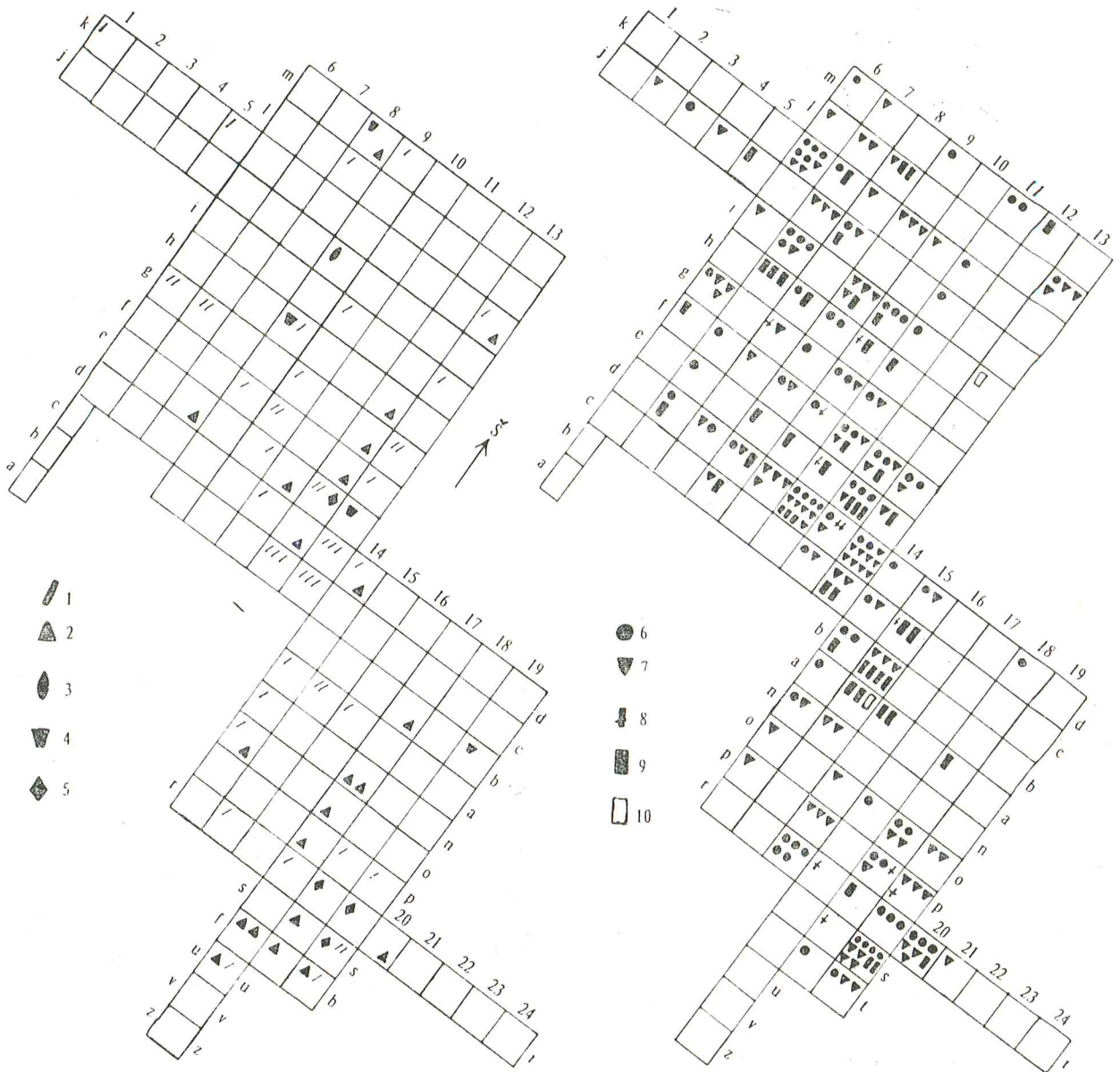
13 pav. Titnagų išsidėstymo sistema tyrinėtame plote

GINKLAI

Strėlių antgalių beveik nebuvo šiaurinėje dalyje, vidurinėje — tik pietiniame pakraštyje, taip pat ir pietinėje (pav. 14 : I). Iš viso surinkta 88 strėlių antgaliai, įskaitant ir ietigalių ašmenėlius (I lent.), kurie sudarė 12,5% visų dirbinių.

I lentelė. Ginklai

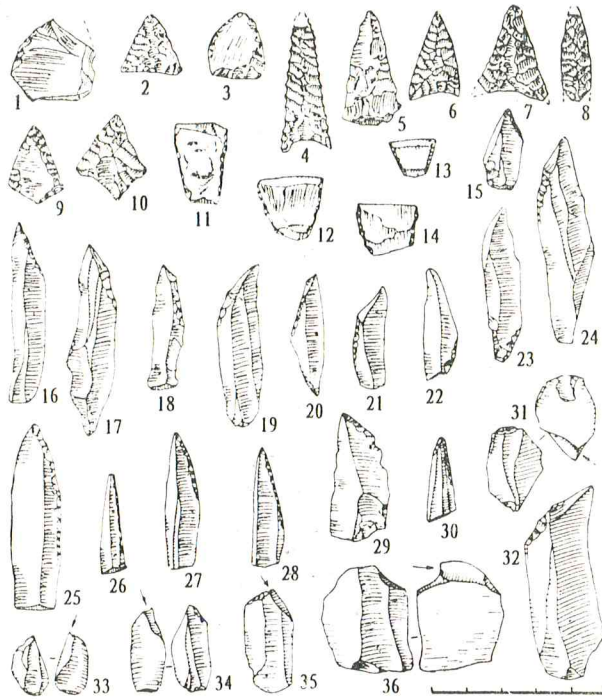
Pavadinimas	Kiekis	%
Trikampiai ir širdiniai antgaliai	22	25,0
Trapeciniai	4	4,5
Lancetiniai	47	53,4
Rombiniai	4	4,5
Lapelinis antgalis	1	1,3
Ietigalių ašmenėliai	10	11,3
	88	100%

14 pav. Titnago dirbinių išsidėstymo schema: 1 — lancetinis antgalis, 2 — trikampis antgalis, 3 — lapelinis antgalis, 4 — trapecinis antgalis, 5 — rombinis antgalis, 6 — gremžtukas, 7 — rėžtukas, 8 — gražtelis, 9 — apskaldytas kirvelis, 10 — gludinto kirvelio nuoskala

Viena iš gausiausių grupių (įskaitant nuolaužas) buvo trikampiai, tačiau jie paplitę daugiausia pietinėje dalyje. Šiaurinėje pusėje tik 8m kv. rasta dalis nebaigto dirbti antgalio (pav. 15:1), retušuoto tik pakraščiais, ir pačiame rytiniame krašte — klasiškas lygiašonis trikampis (pav. 15:2). Abu yra ankstyvo tipo. Nebaigtas dirbti turbūt irgi turėjo būti retušuotas tik pakraščiais (pav. 15:3). Tokių buvo ir vidurinėje grupėje. Tačiau visi kiti jau vėlyvo tipo. Vienas jų, rastas viduriniame plote, buvo širdinis, net karpytomis briaunomis (pav. 15:7).

Vėlyvo tipo ir labai ilgas (nulūžusiu pagrindu) antgalis (pav. 15:5). Pietinėje dalyje buvo dar vėlyvesnių tipų antgalių: siauras ilgas širdinis giliai įtrauktu pagrindu (pav. 15:4) ir kitas širdinis išgaubtomis briaunomis bei karpytomis pakraščiais (pav. 15:6). Labai artimi ir 4 rombiniai antgaliai, nors du iš jų — tik nuolaužos. Klasikinės formos antgalis rastas pietiniame plote (pav. 15:10); jis kiek nesimetriškas, plokščias. Antras iš sveikųjų (pav. 15:9) dar primena ir trikampį, tačiau jo pagrinde išsikišęs snapelis, plokščiai retu-

15 pav. Strėlių antgaliai: 1, 13—8m kv., 2—13k kv., 3, 33—12f kv., 4—14o kv., 5—12d kv., 6—17b kv., 7—14d kv., 8—9j kv., 9—12e kv., 10—18r kv., 11—13e kv., 12—9h kv., 14—19l kv., 15—10f kv., 16—10g kv., 17, 30, 32—6g kv., 18, 34—11d kv., 19—1k kv., 20—9h kv., 21—13g kv., 22—5k kv., 23—10e kv., 24—8l kv., 25—14a kv., 26—12c kv., 27—13c kv., 28—14o kv., 29—15c kv., 31—10d kv., 35—10h kv., 36—15b kv.

šiuotas iš vienos pusės ir nuskeltas — iš kitos. Gal jis perdirbtas iš sulūžusio.

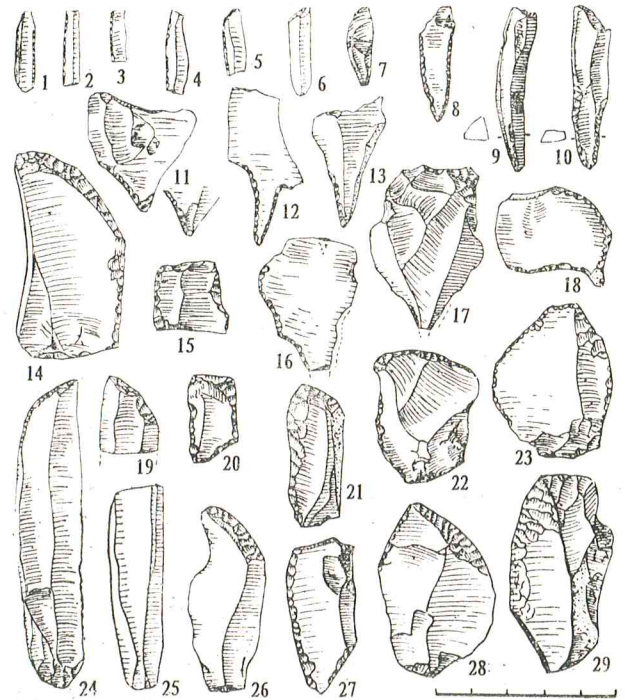
Buvo tik 4 trapecijos (pav. 15:11—14), pasklidusios po vieną visuose plotuose. Jos įvairaus dydžio: nuo 1 cm iš 8m kv. ir iki 2,3 cm iš 13e kv. Dvi iš jų (pav. 15: 11, 14) retušuotos viename krašte susikertančiu retušu, nors visos labai plonos.

Lancetinių antgalių grupė pati didžiausia — 46. Jie pasklidę visame plote, daugiausia vidurinėje dalyje. Lancetai įvairūs, bet visi gerokai nutolę nuo taisyklingų mezolitinų tipų. Dauguma padaryta iš netaisyklingų skelčių, į vieną pusę nuretušuota ir mikrorėztuko technika atidalyta viršūne storajame skeltės gale. Forma neišdailinta, nė vieno pagrindas neretušuotas (pav. 15:15—24, 32), nors kai kurie turi lyg ir išretušotą įtvarą — tai tarsi tolimas episvidrinių antgalių atgarsis (pav. 15: 15, 22, 23). Labai daug (52) aptikta ir jų gamybos atliekų, vadinamųjų mikrorėztukų (pav. 15: 31, 33—36). Kai kurie sutapo su antgaliais (pav. 15: 31, 32), nors rasti toli nuo jų. Tokia technika dalijamos ir gana didelės skeltės. Antarą grupę sudarė lancetai retušuotomis viršū-

nėmis (pav. 15:25—30), dažniausiai taip pat tik viename pakraštyje, storesnieji — ir abiejuose (pav. 15:30). Visų jų pagrindai irgi neapdoroti.

Dar vartojo taip pat mezolitui būdingus ietigalius su įstatomais titnago ašmenėliais (pav. 16:1—6). Jų surinkta tik 10, daugiausia iš vidurinio ploto. Ašmenėliai labai siauri, 0,4—0,6 cm, retušuoti viename pakraštyje statmenu retušu. Taikytieji prie ietigalio viršūnės nusmailinti.

Trapeciniai ir lancetiniai antgaliai bei ietigalių ašmenėliai yra paveldėti iš mezolitinės Nemuno kultūros, nors jų forma jau suprastėjusi. Viduriniame neolite Nemuno ir Narvos kultūrose prigijo iš rutulinių amforų ar virvelinės keramikos kultūrų atėję trikampiai bei rombiniai antgaliai. Ankstyvieji buvo retušuotais pakraščiais ir taisyklingo trikampio formos, kaip rasti šiauriniame Šakių gyvenvietės plote. Viduriniame ir pietiniame plote aptikti yra labai vėlyvi: jų pasitaiko tik vėlyvuose Pamarių kultūros paminkluose, tad ir šią gyvenvietės dalį reikėtų skirti tam laikotarpiui, kai jau buvo įsigalėjusi vėlyvoji virvelinės keramikos kul-

16 pav. Ietigalių ašmenėliai (1—6), kaltelis (7), ylos ir gražteliai (8—15, 18), specialios paskirties dirbinėliai (17, 20, 22), peiliai (16, 19, 21, 23—29): 1, 3—15b kv., 2—12h kv., 4—10g kv., 5—13c kv., 6—9f kv., 7—14c kv., 8—8g kv., 9—11e kv., 10, 19, 21—10f kv., 11—17n kv., 12—7i kv., 13, 18, 25—12d kv., 14—10h kv., 15—15c kv., 16—8h kv., 17—12g kv., 20—16a kv., 22, 23—12c kv., 24—16o kv., 26—8j kv., 27—11d kv., 28—19b kv., 29—14o kv.

tūros fazė, nors šios gyvenvietės keramikoje dar vyrauja vietiniai elementai.

Tokių pat titnago dirbinių aptinkama ir Baltarusijos Nemuno kultūros paminkluose [10, pav. 46]. Tačiau trikampiai strėlių antgaliai juose paprastai būna dar ankstyvųjų formų. Dantytieji rodytų, kad vėlyviausia mūsų gyvenvietė turėjo sutapti su virvelinės keramikos kultūros laikotarpiu.

Su virveline keramika šioje gyvenvietėje aiškiai siejasi tik vienas lapelio pavidalo antgalis (pav. 15:8), rastas židinyje Nr. 5. Jis buvo retušuotas iš abiejų pusių, tačiau labai apdeges ir aprtrupėjęs. Tokių antgalių paprastai aptinkama tik Pamarių kultūros bei kitose virvelinės keramikos kultūros gyvenvietėse [5, pav. 29:31].

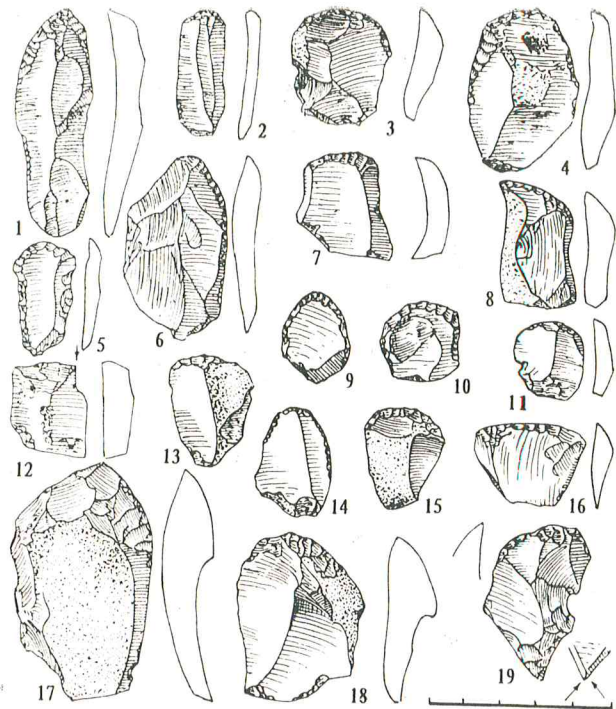
DARBO ĮRANKIAI

Darbo įrankiai sudarė 87,5% visų dirbinių, jie gana įvairūs (2 lent.).

2 lentelė. Darbo įrankiai

Pavadinimas	Kiekis	%
Gremžtukai	94	15,2
Rėžtukai	103	16,7
Peiliai	33	5,3
Grandukai	35	5,6
Kombinuoti dirbiniai	5	0,8
Ylos ir gražteliai	11	1,7
Kaltelio ašmenėlis	1	0,6
Specialūs dirbiniai	11	1,7
Skeltukai	8	1,3
Kirveliai ir jų ruošiniai	58	9,4
Retušuotos skeltės	141	22,9
Retušuotos nuoskalos	116	18,8
	616	100%

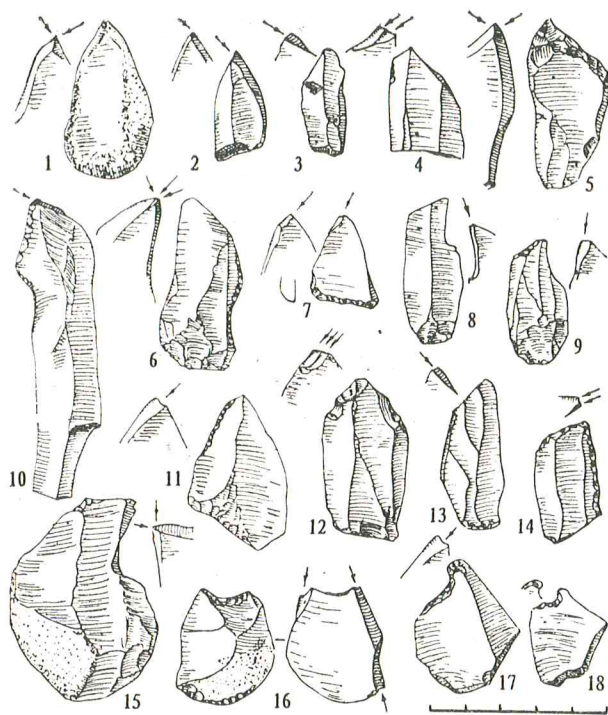
Dauguma gremžtukų pagaminta iš labai nedailių ir netaisyklingų ruošinių, tačiau ašmenys visuomet tinkamai apdirbti. Nors šis kraštas yra turtinga titnago sritis, tačiau, ir pakankamai medžiagos turėdami, žmonės mažai kreipė dėmesio į taisyklingą formą. Mezolitinių tipų telikę menki atspindžiai. Bendrais bruožais galime skirti dvejopus gremžtukus: padarytus iš skelčių ir iš nuoskalų. Iš skelčių gamino paprastus tiesius galinius gremžtukus mažai išriestais ašmenimis (pav. 17:2). Bet buvo ir savitesnio pavidalo: plačiai ir labai dailiai retušuotais ašmenimis, sueinančiais į snapelį (pav. 17:1). Toks snapelis būdingas ir iš plačios nuoskalos pagamintiems gremžtukams (pav. 17:17). Skeltiniai gremžtukai tokius retušuotus snapus kartais turi ir šonuose arba

17 pav. Gremžtukai: 1—5a kv., 2—11f kv., 3—16d kv., 4—7i kv., 5—9m kv., 6—7d kv., 7—10f kv., 8—6i kv., 9—10i kv., 10—7f kv., 11—11j kv., 12—3j kv., 13—6m kv., 14—6g kv., 15—7c kv., 16—11k kv., 17—16r kv., 18—12c kv., 19—12e kv.

antruose ašmenyse (pav. 17:5). Rasti keli ir šoniniai gremžtukai (pav. 17:6, 16), kurių pirmasis, be šoninio retušo, turi ir retušuotą snapą. Tokių snapų būna ir šalia šiaip negrabių gremžtukų ašmenų (pav. 17:4, 8). Labai retai skeltinis gremžtukas turi beveik tiesius ašmenis (pav. 17:12). Dažnai gremžtukai būna trumpi, kiek išriestais ašmenimis, be jokio šoninio retušo (pav. 17:3, 7). Pasitaiko ir mažiukų, beveik apskritų, aplink (pav. 17:10) ar tik ašmenyse (pav. 17:11) retušuotų gremžtukų. Kai kurie iš mažųjų atsitiktinai ar specialiai įgauna trikampio formą (pav. 17:13, 15). Dar viena būdinga forma — beveik ovalūs gremžtukai įstrižai retušuotais ašmenimis. Jų būna didelių, nors ir ne tokių ryškių (pav. 17:18), tačiau ypač dailūs maži ir ploni dirbiniai (pav. 17:9, 14). Gremžtukai kombinuojami ir su rėžtukais (pav. 17:19), ir su grandukais (pav. 18:7, 16).

Įvairūs gremžtukų tipai paplitę visame tyrinėtame plote. Juos vartojo nuo pat paleolito. Dalis formų išsilaikė nepakitusios labai ilgai. Galima pasekti tik kai kurias raidos tendencijas. Neolitui, ypač Nemuno kultūrai, būdingi gremžtukai įstrižais ašmenimis su snapeliu, kurie atliepia dažnai Nemuno kultūros gyvenvietėse

18 pav. Rėžtukai: 1—15n kv., 2—7l kv., 3—15d kv., 4—9k kv., 5—9c kv., 6, 18—13d kv., 7—12f kv., 8—8f kv., 9—6g kv., 10—11g kv., 11—8j kv., 12—13l kv., 13—10d kv., 14—12e kv., 15—8d kv., 16—9i kv., 17—6j kv.

aptinkamus peilius su snapeliu [3, pav. 57], beje, ypač vartotus šios kultūros vidurinio neolito gyvenvietėse.

Rėžtukų irgi buvo labai daug. Kaip ir gremžtukai, jie padaryti iš negrabiai nuskeltų skelčių bei nuoskalų. Jie gana įvairių tipų, paveldėti iš neolito. Paprasčiausias yra vidurinis nuskeltinis rėžtukas be jokio papildomo retušo (pav. 18: 1—3, 7), beje, kombinuotas su gremžtuku. Vien tik nuoskalomis suformuotu rėžiamuoju kampu būna taip pat iš skelčių bei nuoskalų padarytų šoninių rėžtukų (pav. 18: 4—6, 13). Tačiau daugumos viena kraštinė būna retušuota, kita — nuskelta. Tokių pasitaiko ir vidurinių (pav. 18: 10—12), ir šoninių rėžtukų (pav. 18: 14). Kampiniai paprastai daromi iš skeltės, statmenai išskeliant vieną kampą. Jų pasitaiko ir visai neretušotų (pav. 18: 8), ir retušuota viršutine briauna (pav. 18: 9). Gana dažnai aptinkama rėžtukų-grandukų (14 vnt.). Tai dvigubas rėžtukas, kurio rėžiamieji kampai sujungti granduko tipo įlinkiu (pav. 18: 16). Pastarasis turi, beje, ne tik granduko įlinkį, bet ir gremžtuko retušą kitame gale. Savitą mažą grupelę sudaro rėžtukai su išsikišusiu snapeliu (pav. 18: 17, 18). Apskritai rėžtukai nebūdingi neolito paminklams, bet Nemuno kultū-

roje, kuri išlaikė daug archaiškų elementų, jie labai dažni.

Grąžtelių ir ylių daugiausia rasta viduriniame ir pietiniame plote. Jų buvo trejųjų. Tai siauri ir ilgi keturkampio ar trikampio pjūvio viršūne, statmenai retušuotomis kraštinėmis įrankiai (pav. 16: 8—10). Antra grupė — grąžteliai iš plačios nuoskalos trikampėje viršūne, kuri būna retušuota iš vienos pusės (pav. 16: 13) arba pakaitomis (pav. 16: 11). Ir trečia grupė — ylos bei grąžteliai staigiai užkirsta viršūne, kuri būna retušuota iš vienos pusės (pav. 16: 12) arba pakaitomis (pav. 16: 16, 17). Šios ylos ypač tinka vienodų skylių eilei išdurti susiuvant ką nors. Paskutinių dviejų tipų ylių smaigaliai dažnai būna nulūžę. Rastas ir ketvirto tipo grąžtelis su kampe išsikišusia viršūne, kuriai, beje, panaudotas geležingas titnago intarpas (pav. 16: 18).

Tai irgi tarpkultūriniai dirbinių tipai. Gausiausia jų neolito paminkluose, kai, matyt, imta dirbti daugiau smulkesnių ir sudėtingesnių darbų, gaminti daugiau papuošalų, taip pat siūti sudėtingesnius siuvinius iš odos bei tošės.

Kaltelio ašmenėlis buvo tik vienas (pav. 16: 7), ir tas nelabai būdingas: siauras ir smailus, gana storas, keturkampio pjūvio viršūne.

Pietų Lietuvai, kur titnago daug, kalteliai nebūdingi. Gausiausia jų ten, kur titnagą brangino, pvz., pajūrio srityje, Pamarių kultūros gyvenvietėse [7; 5, p. 45—48].

Peiliai — vienas iš gražiausių ir būdingiausių neolito dirbinių tipų. Sakių gyvenvietėje jie gana įvairūs. Bendrais bruožais galėtume skirti 2 tipus. Tai peiliai, padaryti iš gana tiesios skeltės ir iš plačios nuoskalos. Tiesiųjų smaigalys paprastai nusklembtas į vieną pusę ir retušuotas, beje, dažnai nulaužtas (pav. 16: 19, 24). Ilgiausias peilis (pav. 16: 24) buvo 8,5 cm, kiek lenktas, su aiškiais darbo žymėmis ir vidinėje kraštinėje.

Buvo ir trumpų šitaip suformuotų peilių (pav. 16: 21). Taisyklingai tiesių skelčių (pav. 16: 25) pasitaiko retai, dažniausiai būna kiek kreivų (pav. 16: 26, 27). Vartotos ir gana plačios skeltės nuo pat riedulio paviršiaus. Tačiau peilių retušas visuomet kruopštus. Išsiskiria peilis plokščiai retušuota statmena viršūne (pav. 16: 29). Ypač gražiai ir plokščiai retušuojami peiliai iš nuoskalų (pav. 16: 14, 23, 28). Nemuno kultūrai būdinga smaili lenkta viršūnė.

Peiliai yra tipiškai neolito dirbiniai, anksčiau jų labai rėta. Ypač būdingi Nemuno kultūrai, iki pat vėlyvojo neolito [4, pav. 10]. Net virvelinės keramikos kultūros gyvenvietėse nėra tokių ryškių formų [5, pav. 20].

Be grandukų-rėžtukų, surinkti dar 35 grandukai, tačiau jie dažniausiai atsitiktinės formos, padaryti iš stambios nuoskalos viena įlinkusia ir statmenai retušuota kraštine, labai retai paretušuojamos ir kitos kraštinės (pav. 19: 1, 2). Grandukų aptinkama įvairiose kultūrose ir įvairiais laikotarpiais, nors daugiausia jų neolite.

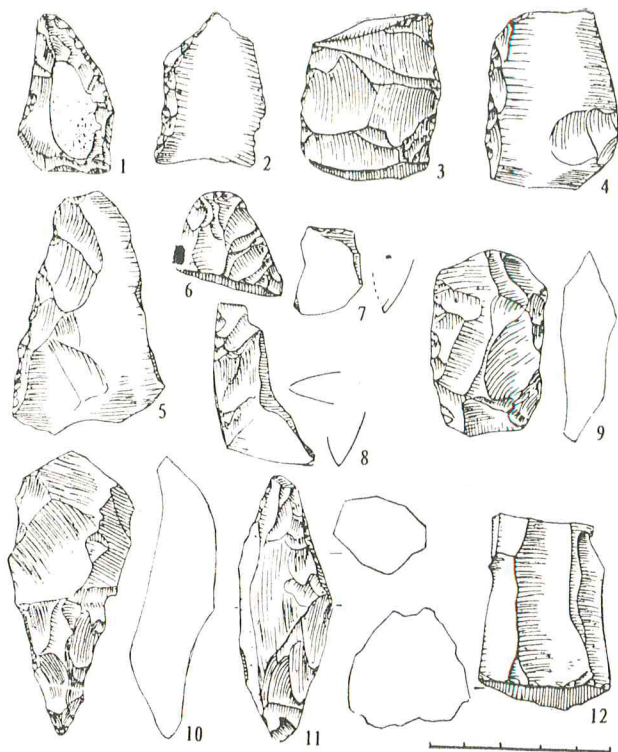
Savitą grupelę sudaro specialios paskirties dirbinėliai, matyt, taikyti vienam kuriam darbui. Dažniausiai tai dirbiniai su įgaubomis, retušuotomis tvirtu statmenu retušu. Ypač būdingi nedideli keturkampiai (pav. 16: 15) arba su snapu (pav. 16: 20), taip pat įvairios didokos nuoskalos, retušuotos pakraščiais iš blogosios pusės ar pakaitomis, su retušuotomis įgaubomis. Būdingas joms ir riestas snapas (pav. 16: 22). Šių retušas siauras ir plokščias. Įvairiems atsitiktiniams darbams žmonės vartojo ir beformes šiek tiek paretušuotas skeltes (141 vnt.) bei nuoskalas (116 vnt.).

Titnagai apdoroti vartojo skeltukus (pav. 19: 10, 11). Tai vieni iš ryškiausių dirbinių tipų. Jų buvo dvejopų: platiškieji bei storejančia rankena ir vienu (pav. 19: 10) arba abiem dirbiniais smaigaliais, pastorintų per vidurį (pav. 19: 11). Tai gana stambūs, daugiau kaip 7 cm ilgio ir 2 cm storio, dirbiniai, tačiau, kaip ir kiti šios gyvenvietės, nelabai išdailinti. Dirbinių smaigaliai smarkiai apspaudyti ir nuzulinti. Tipas taip pat paveldėtas iš mezolito, tačiau pastorinta rankena mezolite pasitaiko retai.

Kirvelių bei jų ruošinių aptikta labai daug. Jie dažniausiai nebaigti, itin negrabiai aptašyti. Galima skirti 3 tipus: tai trumpi keturkampiai, ovalūs ir trapeciniai. Mažiausia buvo trumpų keturkampių (pav. 19: 3). Jie 4—6 cm ilgio ir 4,5—5 cm pločio. Matyt, juos darė iš skaldytinių nuoskalų, nes paviršiuje skeltės eina išilgai, o užpakalinėje pusėje — skersai. Šonuose retušuoti iš vienos pusės arba — ir iš abiejų.

Ovalūs kirveliai būna 4—7,5 cm ilgio ir 2,5—4,5 cm pločio. Juos taip pat darė iš skaldytinių dalių, paviršiuje matyti išilginiai skelčių negatyvai. Jų ašmenys būna ovaliai nutašyti, tačiau taisydavo taip pat kaip ir mezolitinius — stora skelte nuskeldavo ašmenis. Jų šonai būna irgi retušuoti iš vienos pusės arba iš abiejų. Pjūvis netaisyklingas, panašus į storą lęšį (pav. 19: 4, 9).

Maždaug tiek pat, kiek ovalių, buvo ir trapecinių kirvelių (pav. 19: 5, 6). Jie 4,5—8,5 cm ilgio ir 2,5—6 cm pločio, plokštesni už ovaliuosius. Paprastai juos retušuodavo aplinkui. Ašmenys būna retušuoti, nors kartais ir nuskelti kaip ir mezolitinių. Jiems būdinga smailėjanti

19 pav. Grandukai (1, 2), apskaldyti kirveliai (3—6, 9), gludintų kirvelių dalys (7, 8), skeltukai (10, 11), skaldytinis (12): 1—7l kv., 2—8j kv., 3, 9—8l kv., 4—13c kv., 5—13e kv., 6—9d kv., 7—13i kv., 8—15a kv., 10—6l kv., 11—10h kv., 12—11k kv.

pentis, kuri dažnai nudūžta (pav. 19: 6). Pirmieji du kirvelių tipai — aiškus mezolitinių kirvelių tęsinys, o trečiasis jau tik neolitui, be to, vėlesniam, būdinga forma. Apie gludintus kirvelius galima spręsti tik iš 2 gludintų titnago nuoskalų. Viena maža nuoskalėlė (pav. 19: 7) rasta šiauriniame plote, 13i kv., antra didesnė (pav. 19: 8) — pietiniame 15a kv. Iš jos matyti, kad kirvelis plokščiai ovalaus pjūvio, visu gludintu paviršiumi.

GAMYBOS ATLIEKOS

Visas titnagas yra riedulinis, nelabai grynas, dažnai su kreidos intarpais. Todėl daug jo buvo suskaldoma ir numetama. Be skaldos, surinkta 1960 gamybos atliekų, t. y. skaldytinių, jų nuoskalų ir vadinamųjų mikrorėžtukų (3 lent.), kurios sudaro 8,9% visų titnagų.

3 lentelė. Gamybos atliekos

Pavadinimas	Kiekis	%
Skaldytiniai	126	6,4
Skaldytinių nuoskalos	1782	90,9
Mikrorėžtukai	52	2,7
	1960	100%

Skaldytiniai 2—11 cm ilgio. Jie labai netaisyklingi, kartais tik pradėti skaldyti ir numesti kaip neskalūs, mėginta skelti iš įvairių vietų. Taisyklingieji daugiausia vienagaliai (pav. 19:12). Ietigalių ašmenėliams buvo parengiami skaldytiniai, primenantys mezolitinį laivėlio pavidalo skaldytinius, tačiau labai negrabūs.

Skeltes dalijo, kaip jau minėta (pav. 15:31, 33—36), nuo ankstyvojo mezolito paplitusia vadinamąja *mikrorėžtuko* technika. Taip dalijo net gana plačias skeltes (pav. 15:36). Tai rodo, kad titnago apdirbimo technika iš esmės nepakito nuo mezolito laikų, tik suprastėjo. Skaldytinių neparuošdavo taisyklingai, todėl ir skeltės dažniausiai kreivos ir trumpos. Nekreipė dėmesio į namų ūkio dirbinio formą, patogiai retušavo tikrai dirbamąją dalį. Labai dailindavo reprezentacinius dirbinius: trikampių strėlių antgalius dantytais pakraščiais ir plačiai plokščiai retušuotus peilius. Tai jau virvelinės keramikos kultūros požymiai.

AKMENS DIRBINIAI

Visame plote rasta nemaža akmenukų, kurie yra atnešti, nes natūraliai smėlio sluoksnyje jų neturėtų būti. Daugumą galėjo vartoti kaip *pasvarus* visai neapdirbtus. Tik kelių paskirtis yra aiškesnė. Židinyje Nr. 7 rastas plokščias apie 12,5 cm ilgio ir 9 cm pločio išilgai perskeltas akmuo. Nuskeltoje pusėje matyti gludindimo žymių. Tai buvo gludintuvas, bet vėliau, įskėlus šonuose įkartėles, paverstas pasvaru. Kiti du, vartoti kaip pasvarai, buvo natūralūs storoki akmenukai galuose su natūraliais įlinkiais, tinkamais pririšti. Neolito gyvenvietėse pasvarų aptinkama dažnai. Tačiau tik pajūryje, kur randama gražiai vandens nugludintų gargždo akmenėlių, jie būna taisyklingos formos [5, pav. 36]; kitur, pvz., Žemaitijos aukštumoje [1, lent. 33], tai irgi menkai apdoroti akmens gabalai.

KITI RADINIAI

Iš kitų radinių minėtini tikrai sudegę kauliukai, išsibarstę visame kultūriniame sluoksnyje bei židiniuose, nors jų labai nedaug ir itin smulkūs. Daugiausia tai paukščių ir smulkių žvėrelių kaulų gabaliukai.

IŠVADOS

Remiantis daugiausia gyvenvietės planigrafija, aišku, jog ją apgyvendino ne vienu kartu, matyt, todėl, kad tai pati patogiausia vieta prieiti prie ežerėlio. Tikriausiai čia buvo neilgos

sezoninės gyvenvietės ar net stovyklos; jose žvejojė, taip pat gamino titnaginius įrankius. Gyvenviečių skirtumai ryškiausiai matyti iš keramikos ir strėlių antgalių tipų. Ankstyviausia buvo šiaurinė gyvenvietė. Ją labai išskiria keramika su gumburėliais ant kaklelio, trikampių bei terasinės juostelės, įpjovos (pav. 11:1, 2). Trikampiai antgaliai yra ankstyvo tipo. Visi židiniai, išskyrus Nr. 5, aiškiai priklausė šiai vidurinio neolito gyvenvietei. To paties tipo gyvenvietė, matyt, buvo įsikūrusi ir pačiame pietiniame gale greičiausiai vėliau, nepriklausomai nuo šiaurinės.

Gyvenviečių inventorių būdingas Nemuno kultūros viduriniam neolitui. Ši kultūra labai ryški Baltarusijos Nemuno aukštupio paminkluose. M. Černiauskis pavadino ją Lysaguros etapu [10, p. 55—60]. Lietuvoje artimiausia šiai gyvenvietei yra 1980—1981 m. tyrinėta Margių apatinio sluoksniu gyvenvietė.

Beje, ankstyvosios pietinės gyvenvietės inventorių vėliau susimaišė su trečiosios — vidurinės. Ši buvo įsikūrusi plačiau — apėmė vidurinę ir pietinę tyrineto ploto dalį. Tai jau vėlyvojo neolito gyvenvietė. Kita ir puodų ornamentika, ir forma. Nėra gumburėlių ant kaklelio, jis dažniausiai ryškiai atriastas (pav. 11:3). Ornamentikoje mėgstamos duobutės bei skylutės, kurios kartais išdėstomos sudėtingesniais motyvais, dažni pleištukai, smulkūs dantukų įspaudėliai, lygios juostelės. Būna ir visai neornamentuotų puodų. Pasitaiko dubenėlių (pav. 11:4). Vidurinėje tyrineto ploto dalyje tuo metu, matyt, buvo titnago dirbtuvė: ten labai daug nuoskalų ir gamybos atliekų, net židiniai pilni titnago nuoskalų. O keramikos mažai. Turbūt šiai gyvenvietei priklausė didžioji dalis pietinės dalies židinių — gilūs, dažniausiai neiškilusių paviršiumi ir be jokių radinių. Trikampiai strėlių antgaliai karpytais pakraščiais rodytų, kad tai jau vėlyvojo neolito gyvenvietė.

Nemuno aukštupio to tipo gyvenvietes M. Černiauskis skiria vadinamajam Dobroboro etapui [10, p. 61—66]. Tačiau Šakių vėlyvoji gyvenvietė turėtų būti vėlyvesnė net už šio etapo paminklus, nes joje nebėra daugelio dar iš vidurinio neolito išlikusių elementų (gumburuotų puodelių) ir pritaip labai vėlyvo tipo trikampiai strėlių antgaliai karpytais pakraščiais. Baltarusijos archeologai tokius paminklus skiria jau žalvario amžiui, o mes vėlyvajam neolitui — virvelinės keramikos kultūros laikotarpiui.

Be to, vėlyvajame neolite, tačiau ne tuo pačiu metu, šiaurinėje dalyje buvo įsikūrusi ir ketvirtoji gyvenvietė su virvelinės keramikos Pamarių kultūros inventoriumi. Jos radiniai labai gerai atspindi perėjimą iš vidurinio neolito

Nemuno kultūros į vėlyvojo neolito Pamarių kultūrą. Tas perėjimas turėjo būti gana ilgas ir sudėtingas. Šalimais buvo gyvenviečių, kurių keramika dar aiškiai tęsia vietines tradicijas, o iš virvelinės keramikos kultūros perimami kai kurie ryškūs dirbinių tipai. Bet buvo ir gyvenviečių, kurių keramikoje jau įsigalėjo virvelinės formos, nors itinago inventoriuje tęsiamos senosios tradicijos. Šio pereinamojo laikotarpio paminklų negalima suvesti į jokią raidos grandinę, nes jie rutuliojosi daugeliu krypčių, o Nemuno kultūros palikimas išsilaikė labai ilgai. Ji, be abejo, prisidėjo ir prie baltų kultūros susidarymo [10, p. 79—80; 9, p. 10].

LITERATŪRA

1. Butrimas A. Akmens amžius Žemaičių aukštumoje. Daktariškės neolito gyvenvietė. V., 1982.
2. Rimantienė R. Der Anteil mesolithischer Typenformen an den Fundkomplexen der neolithischen Neman-

Kultur // Mesolithikum in Europa, Veröffentlichungen des Museum für Ur- und Frühgeschichte Potsdam, B., 1981. S. 177—182.

3. Rimantienė R. Akmens amžius Lietuvoje. V., 1984.
4. Rimantienė R. Lynupio akmens amžiaus stovykla ir gyvenvietė // Lietuvos archeologija. V., 1985. T. 4. P. 98—111.
5. Rimantienė R. Nida. Senųjų baltų gyvenvietė. V., 1989.
6. Szukiewicz W. Poszukiwania archeologiczne w powiecie Lidzkim gub. Wileńskiej // Materiały Komisji antropol.-archeol.-etnograf. Akademii Umiejętności w Krakowie. 1907. S. 25—45.
7. Бутримас А. Кремневые стамески в материале неолита Литвы // Древности Белоруссии и Литвы. Минск, 1982. С. 12—19.
8. Исаенко В. Ф. Неолит Припятского Полесья. Минск, 1976.
9. Римантене Р. Роль неманской культуры в образовании балтов // Проблемы этногенеза и этнической истории балтов. Вильнюс, 1985. С. 7—11.
10. Чарняўскі М. М. Неаліт Беларускага Панямонья. Мінск, 1979.

ŠAKĖS — EINE NEOLITHISCHE SIEDLUNGSTELLE

RIMUTĖ RIMANTIENĖ

ZUSAMMENFASSUNG

Das Denkmal befindet sich in Südlitauen, in dem Bezirke Varėna, an einem ehemaligen kleinen See, nebst dem Flusse Ula (Abb. 1, 2). Ausgrabungen wurden im Juni der Jahre 1983—1985 ausgeführt. Damit wurde eine Fläche von 636 m² aufgedeckt. Die Kulturschicht bestand aus graugelbem Sand von 10—20 cm Dicke, die unter einer ebensodicken Schicht des Waldsandcs lag. In der Kulturschicht waren es noch 31 Feuerstellen samt Pfostenlöcher erhalten geblieben (Abb. 3—5). Planigraphisch liessen sich 4 Siedlungsperioden festzustellen. Die erste (I) Besiedlung befand sich in dem nördlichen Teile der Ausgrabungsfläche und könnte dem Mittelneolithikum der Neman-kultur zugewiesen sein. Eine zweite (II) ähnliche Siedlung sollte wohl an der Südspitze der Ausgrabungsfläche gewesen sein, doch diese war später durch die dritte Siedlung vernichtet. Dem Mittelneolithikum sind eigenartige Keramikformen mit Buckelverzierungen, Einritzungen und anderen Eindrücken eigen (Abb. 6—8, 11 : 1, 2). Alle Gefäße waren wohl spitzbördig. Die Feuersteinwerkzeuge unterscheiden sich kaum in der ganzen Ausgrabungsfläche, ausser dem, daß in der nördlichen Siedlung (I) fast alle Pfeilspitzen lanzettförmig waren, nur 2 waren es einfache Dreiecke (Abb. 14; 15 : 1—2). Im Spätneolithikum wurde eine dritte (III) Siedlung errichtet, die in dem mittleren Teile der Ausgrabungsfläche ihre Werkstätte eingerichtet hatte und den südlichen Teil überdeckte. Die Keramik dieser Gruppe (Abb. 6; 9; 10) besitzt eine mehr ausgebildete Profilierung, in der Ornamentik sind ihr besonders Grübchen, Löcher, Eindrücke, Bänder eigen. Die Pfeilspitzen sind von besonders ausgeprägten Formen (Abb. 15 : 3—7), doch die lanzettförmigen sondern sich nicht wesentlich aus. Das vierte (IV) Mal wurde eine kurzfristige Siedlung der Schnurkeramiker in dem nördlichen Teile eingerichtet (Abb. 6; 12). Ihr gehörte auch eine Feuerstelle Nr. 5 (Abb. 5 : 5) mit vielen Gefäßscherben und einer blattförmigen Pfeilspitze (Abb. 15 : 8).

BILDERVERZEICHNIS

- Abb. 1. Orientierungskarte zur Lage der Siedlung Sakės
- Abb. 2. Plan der Ausgrabungsstelle
- Abb. 3. Grabungsplan Nr. 5 von 1984 mit Profilen des Grabungsschnittes und Feuerstellen
- Abb. 4. Verbreitung der Feuerstellen (Nr. im Kreise) und Pfostenlöcher (Nr. neben dem Kreise)
- Abb. 5. Durchschnitte mancher Feuerstellen
- Abb. 6. Die Verbreitung der Keramikscherben und der wichtigsten Ornamente. Jedes Quadrat je 2×2 m²
- Abb. 7, 8. Auswahl der Keramik nördlicher Fundgruppe
- Abb. 9, 10. Auswahl der Keramik der mittleren und südlichen Gruppen
- Abb. 11. Ein Versuch zur Herstellung der Gefäßtypen. 1, 2—der nördlichen Gruppe (I), 3, 4—der mittleren Gruppe (III)
- Abb. 12. Die Schnurkeramik
- Abb. 13. Verbreitung der Feuersteinfunde auf dem Ausgrabungsplatz
- Abb. 14. Schematische Ausbreitung der wichtigsten Feuersteinartefakte: 1—lanzettenartige Spitze, 2—dreikantige Spitze, 3—blattförmige Spitze, 4—trapezförmige Spitze, 5—rombenförmige Spitze, 6—Schaber, 7—Stichel, 8—Bohrer, 9—Kernbeil, 10—Reste geschliffener Beile
- Abb. 15. Auswahl der Pfeilspitzen
- Abb. 16. Einsatzklingen (1—6), Beitelklinge (7), Bohrer und Ahle (8—15, 18), Geräte spezieller Bestimmung (17, 20, 22), Messer (16, 19, 21, 23—29)
- Abb. 17. Schaber
- Abb. 18. Stichel
- Abb. 19. Hohlschaber (1, 2), Kernbeile (3—6, 9), Reste geschliffener Beile (7, 8), Retouscheure (10, 11), Nukleus (12)

ШАКЕС — НЕОЛИТИЧЕСКОЕ ПОСЕЛЕНИЕ

РИМУТЕ РИМАНТЕНЕ

РЕЗЮМЕ

Поселение расположено в Южной Литве, в Варенском р-не, на берегу бывшего маленького озера, на месте которого ныне находится луг с ручейком Шаке (рис. 1, 2). Раскопки велись автором в 1983—1985 гг., в июне, на площади в 636 м². Поселение расположено в лесу. Культурный слой почти однородный. Поверхность покрыта лесным песком и дерном толщиной 10—20 см. Находившийся под ними серовато-желтый культурный слой лежал на материке — белом песке. В слое сохранились 31 очаг и ямы от столбов, какой-нибудь более точной системы их расположения установить не удалось. В качестве иллюстрации дается схема одного раскопа № 5 (рис. 3).

Планиграфически можно выделить 4 скопления как очагов, так и находок (рис. 4, 6, 13), которые называем: северным, средним и южным. Скопления выделяются и хронологически. Самой ранней является северная группа, в которой имелись 13 очагов и 2 ямы (№ 1—15) (рис. 5). Почти все они принадлежали поселению Неманской культуры среднего неолита, за исключением очага № 5, принадлежащим к Жуцовой культуре. Особенно характерные для группы среднего неолита горшки украшены на венчике бугорками, на тулове — рядами наколов (рис. 7; 11: 1, 2), а также косой редкой елочкой, отступающей лопаткой и другими наколами. Вероятно, маленькое поселение примерно в то же время имелось и в южном конце раскопа (рис. 10: 22—27). К этой группе относилось много ланцетовидных наконечников стрел, два треугольных наконечника (рис. 14; 15: 1, 2), трапециевидные. Другие кремневые изделия не имели особых отличий во всех скоплениях (рис. 15—19). Третий раз была заселена средняя часть и перекрыта южная. Для керамики свойствен более развитый профиль венчика, но бугорки исчезают (рис. 11: 3—5). Характерная орнаментика: ямки, дырки, гладкие полоски, косые клиновидные наколы (рис. 9, 10). В кремневом инвентаре особенно выделяются треугольные наконечники стрел с зубчатыми краями. В средней части раскопа, по-видимому, находилась мастерская, а южная, вероятно всего, была жилой.

Четвертый раз на северном участке поселились носители культуры шнуровой керамики, от которых остались один очаг (рис. 5: 5) и черепки от нескольких горшков, украшенных шнуrowым орнаментом или расчесами (рис. 6, 12). В очаге найден и характерный наконечник (рис. 15: 8).

Таким образом, можно сделать вывод, что поселение

было заселено дважды в среднем неолите носителями Неманской культуры, дважды в позднем неолите — носителями поздней Неманской культуры и, наконец, на очень короткий срок — носителями культуры шнуровой керамики.

СПИСОК ИЛЛЮСТРАЦИИ

- Рис. 1. Ситуация пос. Шаке
Рис. 2. План раскопанной площади
Рис. 3. План раскопа № 5 1984 года и разрезы: 1 — дерн и лесной песок, 2 — культурный слой, 3 — пережженный песок, 4 — темно-серый песок, 5 — уголь, 6 — белый песок, 7 — кремь, 8 — черепок, 9 — камень
Рис. 4. Схематическое расположение очагов (№ в кружке) и ям (№ рядом с кружком). Каждый квадратик 2×2 кв. м
Рис. 5. Разрезы некоторых очагов: 1 — дерн и лесной песок, 2 — культурный слой, 3 — темно-серый очаговый песок, 4 — уголь, 5 — материк
Рис. 6. Количество черепков в квадратах и расположения орнаментики: 1 — бугорки, 2 — разные наколы и нарезки, 3 — ямки и дырки, 4 — отступающая лопатка, 5 — плоские пояса, 6 — шнуrowые оттиски
Рис. 7. Керамика северной группы
Рис. 8. Керамика северной группы
Рис. 9. Керамика средней и южной группы
Рис. 10. Керамика средней и южной группы
Рис. 11. Попытка реконструкции типов горшков: 1, 2 — северной (I) группы; 3—5 — средней (II) группы
Рис. 12. Шнуrowая керамика
Рис. 13. Схема расположения кремней в раскопе
Рис. 14. Схемы расположения типов кремневых изделий: 1 — ланцетовидный наконечник, 2 — треугольный наконечник, 3 — листовидный наконечник, 4 — трапециевидный наконечник, 5 — ромбовидный наконечник, 6 — скребок, 7 — резец, 8 — сверло, 9 — ретушированный топорик, 10 — кусок шлифованного топорика
Рис. 15. Наконечники стрел
Рис. 16. Вкладыши (1—6), лезвие от стамески (7), сверла и шилья (8—15, 18), изделия специального назначения (17, 22, 22), ножи (16, 19, 21, 23—29)
Рис. 17. Скрепки
Рис. 18. Резцы
Рис. 19. Скобели (1, 2), ретушированные топорики (3—6, 9), части шлифованных топориков (7, 8), ретушеры (10, 11), нуклеус (12)

KUBILĖLIŲ VĖLYVOJO NEOLITO GYVENVIETĖ

VYGANDAS JUODAGALVIS

Paskutiniaisiais dešimtmečiais Lietuvoje pagausėjo iširtų neolito laikotarpio paminklų. Paaiškėjo, kad vidurinio ir vėlyvojo neolito raida įvairiose Lietuvos dalyse skyrėsi. Bendrą neolito proceso sampratą komplikuoja tai, jog skirtingos mūsų krašto sritys nevienodai iširtos. Plačiai kasinėti Lietuvos pajūrio, Žemaičių aukštumos, rytų ir pietryčių Lietuvos [1, p. 10, 11] akmens amžiaus paminklai, o Užnemunėje

neturėjome nė vieno iširtito neolito paminklo. Dabar čia žinoma apie 90 akmens amžiaus titnago ir kaulo bei rago dirbinių radimviečių [2, p. 20—81]. Titnago dirbinių daugiausia surinkta smėlėtose Nemuno pakrantėse. Tai įvairių laikotarpių radiniai, dažniausiai — tarpkultūriniai tipai. Kaulo ir rago dirbinių aptikta atsitiktinai, juos sunku sieti su kitais gyvenviečių radiniais. Archeologų skelbtuose neolito